

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Ondřej Zezulka

**Dokazování v civilním řízení
(vybrané otázky)**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Alena Winterová, CSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12. března 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. března 2015

Ondřej Zezulka

Poděkování

Děkuji paní prof. JUDr. Aleně Winterové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za neocenitelnou pomoc a cenné rady při zpracování uvedeného tématu. Děkuji i všem pedagogům katedry občanského práva za všechny znalosti, které mi během let předali. Největší díky pak patří mým drahým rodičům za veškerou podporu v průběhu celého mého studia.

V Praze dne 12. března 2015

Ondřej Zezulka

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Obecná teorie procesního dokazování	4
2.1 Účel procesního dokazování	5
2.2 Předmět dokazování	6
2.2.1 Pozitivní vymezení předmětu dokazování	7
2.2.2 Negativní vymezení předmětu dokazování	8
2.2.3 Instituty usnadňující dokazování	10
2.3 Dokazování ve sporném a nesporném řízení	12
2.3.1 Zásady dokazování sporného řízení	14
2.3.2 Zásady dokazování nesporného řízení	16
2.4 Průběh dokazování	17
2.5 Odchytky od obecných režimů dokazování	21
2.6 Dokazování v odvolacím řízení	22
2.7 Směřování procesního dokazování	24
3. Procesní povinnosti	28
3.1 Povinnost tvrzení a povinnost důkazní	29
3.1.1 Povinnost tvrzení	29
3.1.2 Povinnost důkazní	30
3.2 Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem	32
3.3 Odpovědnost za nesplnění povinnosti tvrzení a důkazní	33
4. Procesní břemena	35
4.1 Břemeno tvrzení	36
4.1.1 Objektivní a subjektivní břemeno tvrzení	37
4.1.2 Abstraktní a konkrétní břemeno tvrzení	38
4.2 Břemeno důkazní	39
4.2.1 Objektivní a subjektivní důkazní břemeno	40
4.2.2 Abstraktní a konkrétní důkazní břemeno	40
4.2.3 Rozdělení a přesunutí důkazního břemene	42
4.2.4 Přesunutí důkazního břemene v diskriminačních sporech	43
4.3 Břemeno substancování	44
4.4 Teorie dělení důkazního břemene	46
4.4.1 Historické teorie	47
4.4.2 Aplikace v soudobé praxi	51
4.5 Procesní břemena de lege ferenda	52
5. Závěr	54
Seznam zkratk	56
Použitá literatura	57
Resumé	61
Klíčová slova	62

1. Úvod

Každý obor lidské činnosti má svůj základ, své materiální jádro. Pro civilní řízení je to bezesporu oblast procesního dokazování. Nestranný a nezávislý soudce, který se nemůže ze své libovůle odmítnout zabývat určitou kauzou¹, totiž nemá zpočátku o skutkových okolnostech kauzy, natož pak o teorému objektivní pravdy, zpravidla žádnou představu. Aby rozhodl, správně a spravedlivě, potřebuje získat jistou sumu vědomostí. Nezbyvá než poukázat na fakt, že soud v podstatě nikdy nezíská úplný přehled a všechny relevantní informace o projednávané věci. Na občanském soudním řádu pak zůstává, aby stanovilo, za jakých podmínek může soud vydat rozhodnutí vyhovující či zamítající žalobu z hlediska věcného obsahu, a kdy soud vydává rozhodnutí s ohledem na nedostatek informací či jiná formální jednání účastníků řízení.

Poznatky důležité pro vedení řízení a rozhodování soud nezískává pouze cestou dokazování. Existují i jiné procesní instituty, kterými lze skutkové poznatky v podstatě vytvořit, aniž by je bylo nutno dokazovat. Zároveň se lze ztotožnit s tvrzením, že nejen skutkové, ale i tzv. procesní poznatky, se mohou stát předmětem dokazování.² O těchto otázkách bude pojednáno níže.

Ve své diplomové práci se zabírám tematikou dokazování v civilním řízení. Jako autor jsem si vědom obsáhlosti a teoretické složitosti této problematiky a proto si ani v této práci nekladu za cíl vytvořit komprehenzivní studii. Sám název napovídá, že se práce vydává cestou popisu vybraných problémů. Mezi nimi míním vyzdvihnout především téma procesních povinností a procesních břemen, které společně s procesní koncentrací považuji za charakteristické znaky sporného řízení. Zároveň se hodlám vyhnout tématice důkazních prostředků, neboť jakkoliv je zajímavá, považuji obsah dosud sepsaných prací na dané téma za vyčerpávající.

Záměrem této práce je popsat a zhodnotit aktuální úpravu dokazování a procesních povinností účastníků řízení v civilním řízení. Název práce napovídá, že se práce ubírá cestou vybraných problémů civilního řízení s citelným důrazem na úpravu sporného řízení nalézacího. Obzvláštní pozornost je tedy kladena na problematiku

¹ Postup v souladu se zásadou zákazu *denegatio iustitiae*, který by vedl k porušení práva na soudní a jinou ochranu garantovaného čl. 36 LZPS.

² Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 9.

procesních břemen, mezi kterými je nutno vyzdvihnout zejména důkazní břemeno a jeho význam pro sporné řízení.

Práce je dělena do tří částí, které se dále dělí na oddíly a pododdíly.

První část této práce je věnována teorii procesního dokazování. Tato část poskytuje obecný přehled zvolené problematiky a zároveň slouží jako úvod pro další oddíly. Popisuje zde pojem dokazování jako postup soudu vedoucí ke zjištění určitých skutkových okolností. Stručně se věnuje účelu, předmětu i jednotlivým zásadám, na nichž procesní dokazování spočívá.

Druhá část této práce pojednává o procesních povinnostech. Uvedené oddíly v podstatě shrnují, jaké chování od účastníků řízení zákonodárce očekává a jaké jednání stranám autoritativně předepisuje pod hrozbou nejrůznějších sankcí. Třebaže tato část textu předchází materiálnímu jádru této práce a uvádí jej, je mu významově i obsahově zcela rovnocenná.

Třetí část této práce vysvětluje institut procesních břemen. Klade důraz nejen na teoretickou průpravu a historický vývoj dané problematiky, ale i aktuální výskyt v právním řádu České republiky a promítnutí do aplikační praxe.

Text je dokončen ve znění zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu a zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ke dni 12. března 2015.

2. Obecná teorie procesního dokazování

Teorie civilního procesu vymezuje procesní dokazování jako právem upravený postup soudu směřující k utvoření potřebných skutkových poznatků o rozhodných skutečnostech.³ Zpravidla také označuje dokazování za páteř civilního procesu. Vysvětlení je nabíledni, neboť má-li soud rozhodnout ve věci samé, neobejde se bez nezbytných skutkových poznatků o konkrétních individuálních skutečnostech, na nichž se zakládají a z nichž plynou uplatněné nároky.⁴ Tyto jediné mohou umožnit dostatečné zjištění skutečného stavu věci.

Výhradním prostředkem, jak může soud získat potřebné skutkové znalosti, je skrze procesní dokazování ovládaném zásadou nestrannosti a nezávislosti soudu a principem rovnosti stran. Pokud by soudce rozhodnou skutečnost zjistil jiným způsobem, nemohl by k ní v rozhodování o věci přihlídnout, nehledě na možnost jeho vyloučení z projednávání pro podjatost.⁵ Výlučně soud hodnotí a rozhoduje o poznacích získaných procesním dokazováním. Činí tak při jednání, ovládaném zásadou přímosti, ke kterému je nutno přivolat účastníky řízení. Dokazování mimo jednání nařízené soudem zákon umožňuje pouze výjimečně za předpokladu, že je účelné.⁶ Kritériem účelnosti je zejména nákladnost spojená s provedením důkazu. Takový postup nevylučuje přítomnost účastníků, kterým jsou zachována veškerá procesní práva.

Cílem dokazování je tedy v ideálním případě získat takové poznatky o rozhodujících skutečnostech, které poslouží soudu jako podklad pro meritorní rozhodnutí. Procesní právo v takovém případě užívá termínu *zjištěný skutkový stav*. Ten vyjadřuje, že o věci může být rozhodnuto jen na základě skutečností, které byly v průběhu řízení zjištěny.

Před vyhlášením rozhodnutí nicméně může nastat procesní situace nazývaná *non liquet* ("není jasno"), kdy se ani po provedeném dokazování nepodařilo vyhnout

³ Občanský soudní řád nedefinuje pojem dokazování, stanovuje toliko pravidla jeho provádění. Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 228, autorka oddílu : Alena Winterová.

⁴ tamtéž

⁵ Srov. § 14 OSŘ. Též SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2013, s. 432.

⁶ K takovým úkonům může dojít dožádáním u jiného soudu nebo mimo jednání soudu předsedou senátu z pověření senátu. Viz § 122 odst. 2 OSŘ.

nejistotě o skutečném stavu věci. Tento stav spočívá v nejistotě o podstatných skutečnostech, které zůstaly i po provedeném dokazování neobjasněny. Pro účastníka sporného řízení, který neunesl svá procesní břemena, znamená ztrátu sporu.⁷

Soud má ovšem povinnost vydat rozhodnutí vždy. Aby nedošlo k odepření spravedlnosti, počítá právní úprava i s takovými situacemi. Pro taxativně vymezený okruh obtížně prokazovatelných skutečností zavádí tzv. právní domněnky; ve sporném řízení pak pod hrozbou ztráty sporu ukládá účastníkům procesní povinnosti a břemena (detailněji níže).

2.1 Účel procesního dokazování

Třebaže podstata subjektivních práv má svou oporu téměř výhradně v právu hmotném, bez reálného vymožení procesní cestou by zůstala toliko prázdou deklarací. Jak uvedl již Hora, ochrana prostřednictvím občanského procesního práva může spočívat v autoritativním zjištění práva, vynucení práva či jeho zajištění.⁸ Význam dokazování lze spatřit nejvíce u první zmíněné kategorie. Vynucení práva ve výkonávacím řízení až na výjimky nevyžaduje dodatečné procesní dokazování a dokazování se zpravidla omezuje na zjištění, zda a jakým způsobem lze výkon rozhodnutí realizovat.⁹ Pro okruh otázek řešený zajištěním práva pak postačuje určitá míra pravděpodobnosti založená na neúplných skutkových zjištěních namísto jinak požadované jistoty. Příkladem takového opatření může být předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí dle § 400 an. ZŘS.

Těžiště činnosti soudu tedy leží v autoritativním zjištění skutkových okolností, z nichž lze důvodně usuzovat, že je účastník řízení nositelem subjektivního práva hodného právní ochrany.

⁷ Podrobnosti v následujících kapitolách; srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 12-14.

⁸ Srov. HORA, Václav a SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 9-10.

⁹ Uvedený názor je v přímém rozporu s usnesením Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2002, sp. zn. 20 Cdo 30/2001, který ve své právní větě odlišně tvrdí, že soud při zjišťování předpokladů pro nařízení výkonu rozhodnutí pouze přiměřeně postupuje dle ustanovení § 122 an. OSŘ, přičemž se o vlastní dokazování nejedná. Podrobněji viz SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 245-256.

Lze samozřejmě polemizovat se základní premisou civilního procesu naznačenou výše. Zejména ohledně přisuzování ochrany subjektivním právům založeném na určitém objektivním stavu skutečností, který lze nazvat objektivní pravdou. Některé filosofické směry takové východisko odmítají. Postmodernismus sice přiznává, že skutečnost existuje, nicméně ji považuje za nepoznatelnou. Pravda, tedy poznání skutečnosti vnímající osobou je nutně zatížena a deformována osobními vlastnostmi člověka, který ji poznává. Samotná pravda je následně redukována na určitý, společností akceptovatelný stav. Profesor Macur vysvětluje tuto relativitu na dualitě přírodních a společenských jevů.¹⁰ Zatímco přírodní zákonitosti jsou neměnné a bezesbýtku měřitelné, společenské jevy nutně musí podléhat společenským měřítkům hodnocení. Hodnoty jsou základní mírou poznávání, prokazování i rozhodování společenských jevů. Nehodlám zde zabíhat do filosofie, a proto se omezím na tvrzení, že třebaže se nám naše aktuální právní úprava a judikatura vyšších soudů může zdát "správná", pod vlivem odlišného společenského řádu mohou být východiska procesního dokazování odlišná.

2.2 Předmět dokazování

Pro vedení dokazování je nutné nejprve vymežit okruh konkrétních skutečností relevantních k danému předmětu řízení. Předmět dokazování přímo závisí na předmětu řízení, neboť jen jeho přesné a jednoznačné definování umožňuje úplné zjištění všech důležitých skutečností v daném řízení. Macur definuje předmět dokazování jako danou tezi, jejíž pravdivost nebo nepravdivost má být vyvozena na základě určitých argumentů.¹¹

Rozsah a meze dokazování jsou ovšem stanoveny objektivně. Účastníci řízení ani soud si nemohou libovolně vybírat skutečnosti, o nichž bude vedeno dokazování. Zároveň by s ohledem na zásadu hospodárnosti (procesní ekonomie) nemělo být připuštěno vedení dokazování nad rámec předmětu řízení. Praktická aplikace

¹⁰ Srov. MACUR, Josef. *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 30-42.

¹¹ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 39.

příslušných ustanovení je však zcela v rukou soudu, který provádí výběr přípustných důkazních prostředků s ohledem na své vlastní právní posouzení předložené kauzy.

V řízeních zahajovaných pouze na návrh určují předmět řízení dispozitivními úkony sami účastníci řízení. Povinnou iniciativu má v tomto případě žalobce, který již od začátku disponuje předmětem řízení formulací žalobního návrhu uvedeného v petitu.¹² Procesní aktivita žalovaného, který uplatňuje svoji obranu, předmět řízení a předmět dokazování zpravidla nerozšiřuje, ledaže jde o výjimku v podobě uplatnění tzv. vzájemné žaloby. Žalovaný na svou obranu však zpravidla vznáší námitky popírající žalobu, případně námitky uplatňující právní skutečnosti jiné povahy; např. námitka ustanovením § 583 NOZ, že právní jednání, o něž žalobce opírá svůj nárok, je neplatné z důvodu omylu žalovaného vyvolaného lstí žalobce. V takovém případě mluvíme o tzv. *skutečnostech právu bránících*, resp. *skutečnostech právu překážejících*. Poznatky o těchto skutečnostech rovněž tvoří předmět dokazování.¹³

Pro řízení, která lze zahájit i bez návrhu, platí, že předmět řízení vymezuje soud v usnesení o zahájení řízení podle § 13 odst. 2 ZŘS. Soud tedy nahrazuje svým rozhodnutím procesní aktivitu účastníků. Předmětem dokazování pak tvoří skutečnosti tvořící právní základ nároku, o němž soud v nesporném řízení rozhoduje.

2.2.1 Pozitivní vymezení předmětu dokazování

Předmětem dokazování v pozitivním smyslu jsou takové skutečnosti, které jsou právně relevantní z pohledu hmotněprávní normy, o kterou je opřen předmět řízení. Zjednodušeně lze říci, že se jedná o sporné otázky vzniklé odlišnými tvrzeními účastníků. Takový okruh otázek vymezí soud předmětem procesního dokazování.

Soud v průběhu řízení v souladu se svou poučovací povinností strany informuje, která právně relevantní tvrzení dosud považuje za sporná, a jaké důkazní prostředky hodlá provést. S postupem v řízení může vyvstat potřeba objasnit i další rozhodné skutečnosti. Odkazem na svou hmotněprávní poučovací povinnost může soud na

¹² Žalobce jedná v pozici tzv. *pána sporu (dominus litis)*.

¹³ Právní teorií všeobecně uznávanou kategorií právních skutečnosti jsou skutečnosti působící vznik, změnu nebo zánik práva. Pro teorii procesního práva zejména s ohledem na stanovení míry odpovědnosti a pro konstrukci institutů procesních povinností a břemen považují zmíněnou kategorii obhajovanou prof. Macurem za vhodnou. Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 21.

účastníku také žádat doplnění tvrzení v potřebném rozsahu, případně navržení dalších důkazů.¹⁴

Obecně platí, že ve sporném řízení je soud omezen v provádění důkazů návrhy účastníků. Občanský soudní řád ovšem umožňuje provést ve sporném řízení i jiné než účastníky navržené důkazy v případech, že jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají z obsahu spisu.¹⁵ Důsledkem je nejen zásah do kontradiktornosti řízení¹⁶, ale i prolomení zákonné koncentrace řízení po provedeném přípravném jednání dle § 114c OSŘ. Nastalá situace důkazního *stop-stavu* nezbavuje soud povinnosti provést takové důkazy, jejichž potřeba provedení vyšla v řízení najevo do skončení prvního jednání, konalo-li se.¹⁷ Soud však nesmí svou důkazní iniciativou zasahovat do sféry mimo průběžně zjištěný stav řízení. Při této činnosti vychází toliko z vlastního hodnocení průběžného výsledku dokazování a doručených podání nebo jiných písemností, které jsou již obsahem spisu. V případě, že by soud aktivně prováděl nenavržené důkazy, nevyhnutelně by tím pomohl jedné straně, čímž by porušil svou nezávislost na procesních stranách a narušil rozložení procesních povinností a břemen účastníků.

2.2.2 Negativní vymezení předmětu dokazování

Na rozdíl od teorie civilního procesu, občanský soudní řád jde cestou negativního vymezení. V § 121 OSŘ stanoví, co předmětem dokazování není. Dané ustanovení výslovně zmiňuje skutečnosti obecně známé, skutečnosti známé soudu z jeho činnosti a právní předpisy uveřejněné nebo oznámené ve Sbírce zákonů České republiky. Platí, že právní předpisy nižší právní síly ani cizozemské právo do této kategorie nespádají a mohou být tudíž předmětem procesního dokazování.

Skutečnost známá soudu z jeho činnosti zpravidla existuje v rámci soudního spisu. Soud musí účastníkům takovou skutečnost sdělit. Pokud na ní zakládá rozhodnutí ve věci, musí v odůvodnění vyložit, ze které konkrétní činnosti či postupu jsou mu tyto

¹⁴ Viz § 118a odst. 1,2 a 3 OSŘ

¹⁵ Viz § 120 odst. 2 OSŘ

¹⁶ Zásada vyšetřovací ve sporném řízení byla hlavním znakem socialistické koncepce dokazování, založené na zjištění skutečného stavu věci (tj. materiální pravdy). Zásadně se nepřipouštěl rozdíl mezi spornými a nespornými skutečnostmi a soud nezávisle na vůli stran prověřoval všechna tvrzení do okamžiku, kdy je dle svého přesvědčení začal považovat za pravdivé. Srov. § 59 zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních. Též BOURA, Ferdinand. *Dokazování podle občanského soudního řádu: k teorii dokazování v civilním procesu*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1954. s. 75-91.

¹⁷ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 31. 7. 2002, sp. zn. I. ÚS 603/2002.

skutečnosti známy. Štajgr však zužuje tuto kategorii pouze na ty skutečnosti, "jejichž znalosti nabyl soudce ze své úřední činnosti mimo právě projednávaný spor a neodvisle od něho".¹⁸ Třebaže Štajgr argumentuje především ustanoveními dnes již dávno neúčinného civilního řádu soudního 113/1895 ř. z., správně poznamenává, že ne vše, co je uloženo ve spisech, je současně známo soudci. Téměř po sto letech, ve věku digitalizace a hromadného zakládání vytištěných dokumentů do spisů, je tento názor dvojnásob oprávněný.

Skutečnosti obecně známé se posuzují s ohledem na dobu a místo jednání soudu. Za takové se považují skutečnosti obecně známé bez dalšího, případně ty, které lze bez větších obtíží zjistit z médií či literatury.¹⁹ Platí však, že u výše zmíněných kategorií musí soud strany s takovou úvahou ohledně dané skutečnosti seznámit a dát jim prostor pro vyjádření. Nelze totiž vyloučit její vyvrácení za předpokladu, že některý z účastníků notoriety zpochybní a navrhne ke svému protitvrzení důkaz.²⁰

Soud je oprávněn vzít za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků, aniž by prováděl dokazování. Kdykoliv za řízení, tedy již doručením prvních podání účastníků (žaloba, žalobní odpověď, replika, duplika), může učinit vlastní závěr o skutkových zjištěních, která nejsou mezi stranami sporná i v případě, že o nich dosud nebyly provedeny důkazy. Strany však nejsou svými shodnými tvrzeními vázány. Soud nemůže bez dalšího považovat tvrzení stran za shodná, vznese-li v průběhu řízení jedna ze stran námitku, která správnost daného tvrzení vylučuje, nebo výslovně toto tvrzení popře.²¹ Za shodné tvrzení dále nelze považovat tvrzení jedné strany, proti kterému protistrana nic nenamítá. Judikatura dovozuje, že "pouhé mlčení nelze považovat za skutkové tvrzení."²²

Svoboda k výše uvedenému uvádí, že soud by se měl vyvarovat vlastní důkazní aktivity vedoucí ke zpochybňování shodných tvrzení v nesporném řízení, ledaže jsou v rozporu s dosud provedenými důkazy a veřejný zájem vyžaduje zjištění materiální

¹⁸ Srov. ŠTAJGR, František. *Důkazní břemeno v civilním soudním sporu*. V Praze: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1931, s. 40.

¹⁹ Například obsah internetových stránek, ač veřejně přístupný, není dle judikatury obecně známou skutečností. Srov. Občanský soudní řád: komentář. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013. xxiii, s. 438 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2008, sp. zn. 29 Odo 164/2006.

²⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 7. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1885/2008.

²¹ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3251/2006.

²² Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2002, sp. zn. 21 Cdo 1478/2002.

pravdy.²³ Macur nadto vytyčuje dvě skupiny případů shodných skutkových přednesů stran, která soud musí z podkladů pro rozhodování vyloučit.²⁴ Do první skupiny patří obsahově shodná, leč nepravdivá tvrzení. Druhá skupina zahrnuje případy, kdy účinky shodných skutkových tvrzení stran sice odpovídají hmotněprávnímu dispozičnímu oprávnění subjektů soukromého práva, avšak neodpovídají skutečnosti a slouží pouze k nahrazení hmotněprávních účinků procesní cestou. V obou případech je připuštění takových tvrzení krajně nežádoucí, neboť by mohlo vézt k hrubému porušování práva či dobrých mravů, případně obcházení kogentních norem.

2.2.3 Instituty usnadňující dokazování

Procesní i hmotné právo připouští, že dokázání některých skutečností může být neúměrně obtížné a současně zájem na urychlení řízení stanovuje požadavek, aby se řízení neprotahovala dokazováním skutečností, jež byly dokázány, a je možné na nich bez hlubšího rozporování postavit meritorní rozhodnutí. Občanský soudní řád proto upravuje takové instituty, jejichž účelem je dokazování usnadnit. Jedná se o právní domněnky (a fikce), prejudiciální otázky a úvahu soudu nahrazující důkaz.

Právní (zákonné) domněnky ukládají soudu vyvodit za předem stanovených podmínek určitý závěr, který zpravidla vychází ze zkušenostního předpokladu. Zákonodárce tedy soudu usnadňuje vytvoření úsudku o jisté skutečnosti, která se jeví toliko jako pravděpodobná, aniž by ji musel dále empiricky dokazovat. S ohledem na přípustnost důkazu opaku rozdělujeme právní domněnky na vyvratitelné a nevyvratitelné. Platí, že zatímco protidůkaz (tedy vyvrácení důkazu) je přípustný vždy, důkaz opaku je možný pouze u domněnek vyvratitelných. V kontextu je příhodné zmínit i institut tzv. právní fikce. Podstata právní fikce je založena ve vědomém připuštění závěru, který je v rozporu s reálnou skutečností i prostou zkušeností.

Výše uvedené demonstrujeme například na institutu uznání nároku. Při naplnění podmínek ustanovení § 114b odst. 5 OSŘ, tedy pokud žalovaný nereaguje na kvalifikovanou výzvu soudu, má se za to, že nárok, který je proti němu uplatňován, uznává. Tento případ právní fikce demonstruje přezírání objektivní pravdy

²³ Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 79.

²⁴ Srov. MACUR, Josef. *Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy, 1997, roč. 5/2, č. 2, s. 49-53.

z praktických důvodů nutných pro vedení řízení. Naopak vyvratitelná právní domněnka hmotněprávního uznání dluhu dle § 133 OSŘ se považuje za prokázanou vždy, když není v řízení prokázán opak. Skutečnost svědčící této domněnce není předmětem procesního dokazování. Zásadně platí i přes závažné pochybnosti o tom, zdali skutečnost zakládající právní domněnku existuje.²⁵

Prejudiciální (předběžné) otázky nejsou předmětem řízení, avšak na jejich řešení je závislé rozhodnutí soudu o meritu věci. Prejudiciální otázka tedy nikdy není sama předmětem daného řízení, může však být předmětem řízení jiného. Soud se při posuzování věci samé buď musí bezvýhradně řídit rozhodnutími příslušných orgánů (§ 135 odst. 1 OSŘ), anebo má možnost posoudit věc samostatně (§ 135 odst. 2 OSŘ). Ze samostatného posouzení jsou vyloučeny otázky osobního stavu a spáchání trestného činu či jiného deliktu; závisí-li na takovém rozhodnutí řešení věci a toto dosud nebylo vydáno, může dát soud podnět k zahájení řízení ve věci a následně vlastní řízení přerušit. Vypořádání se s prejudiciální otázkou nevyžaduje vydání formálního rozhodnutí, znamená toliko oprávnění soudu posoudit tuto otázku pro účel rozhodnutí v meritu věci. Toto posouzení, které je zpravidla obsaženo v odůvodnění rozhodnutí, není závazné pro žádné jiné řízení.²⁶

Pro relativně úzký okruh případů připouští občanský soudní řád úvahu soudu. V případech, kdy lze výši nároku určit jen s nepoměrnými obtížemi nebo vůbec, určí ji soud dle své úvahy. Nepoměrnými obtížemi se rozumí situace, kdy pouhé stanovení výše nároky by vedlo k rozsáhlému dokazování spojeného se znaleckým posouzením. Takový postup by mohl být ve výsledku nákladnější než na kolik by byla vyčíslena výše nároku. Aby soud vyloučil svévoli či volnou úvahu a zajistil následnou přezkoumatelnost, musí tuto výši logicky zdůvodnit. Vyskytují se případy, ve kterých si soud nevystačí s prostou logickou úvahou. Ve složitých případech je nutno vzít v potaz i různé matematické modely nebo cenové předpisy. Po zrušení vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, dochází k situaci, kdy soudy disponují pouze s nezávaznou Metodikou Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví. Stanovují výši škody na základě ust. § 136 OSŘ.

²⁵ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2004, sp. zn. 32 Cdo 1160/2003.

²⁶ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2574/2000.

2.3 Dokazování ve sporném a nesporném řízení

Nelze opomenout rozdíly v povaze nalézacího řízení sporného a nesporného. Zatímco pro řízení nesporné je charakteristické vydání konstitutivního rozhodnutí zasahujícího do oblasti hmotněprávní (právo tvorná rozhodnutí, která zakládají, mění či ruší práva a povinnosti), v řízení sporném se svými účinky omezuje na oblast procesněprávní (utvrzení nároku uvedeného v úspěšné žalobě o možnost autoritativního výkonu rozhodnutí).

Před podrobnějším výkladem o tomto tématu je třeba zdůraznit, že třebaže prvky sporného a nesporného řízení odlišují tato řízení navzájem, výsledný rozdíl se zásadně nepromítá do charakteru dokazování. Tento názor plně zastával například Macur, podle kterého by neměl být přeceňován odlišný režim dokazování, který předchází vydání konstitutivního či deklaratorního rozhodnutí. Dle něj rozdíl nespočívá v oblasti dokazování skutečností, ale ve způsobu poskytování právní ochrany, která je teprve důsledkem tohoto dokazování.²⁷ Na důkaz tohoto tvrzení Macur uvádí, že soud po provedeném dokazování může stejně dobře i nevyhovět návrhu na vydání konstitutivního rozhodnutí, dojde-li k přesvědčení, že zákonem chráněný zájem svědčí nikoliv navrhovateli, ale jeho odpůrci. Uzná-li návrh navrhovatele na poskytnutí ochrany zákonem chráněnému zájmu, vyhoví konstitutivním rozhodnutím. Neshledá-li výše uvedené, návrh deklaratorním rozhodnutím zamítne. V obou případech předchází vynesení rozhodnutí zcela totožné procesní dokazování.

Průběh a povaha procesního dokazování zpravidla nezáleží na druhu civilního procesu. Soud provádí důkazy obdobným způsobem ve sporném, jako v nesporném řízení. Prvek odlišující druhy nalézacího řízení v této otázce spočívá zejména ve vztahu k důkazním prostředkům. Platí zde odlišná pravidla dovolující, resp. omezující, vlastní iniciativu soudu vzhledem k iniciaci důkazních prostředků. Obecně lze říci, že pro sporné řízení je podobná iniciativa soudu nežádoucí.

Výše uvedené úvahy lze dále rozvinout. Položme si otázku, zda může mít fakt, že soud rozhoduje ve sporném řízení (alternativně tedy v nesporném řízení) nějaký vliv na charakter procesního dokazování? Odpověď není jednoduchá. Za jistých okolností je

²⁷ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 10-11.

možné o takové tezi uvažovat. Předně, jedná-li se o řízení, jejíž výsledkem je v obou případech (tj. případ zamítnutí nebo vyhovění žalobě) rozhodnutí s totožným charakterem. Je-li již na počátku řízení zřejmé, zdali se jedná o řízení sporné či nesporné a jaký charakter bude mít meritorní rozhodnutí, soud by měl zaujmout během procesního dokazování adekvátní postoj. Daný charakter řízení totiž určuje povolenou iniciativu soudu a obsah jeho poučovací povinnosti, mezi účastníky řízení pak rozložení procesních povinností a břemen. Nejmarkantnější je ale tento rozdíl vidět u rozhodnutí vydaných ve zkráceném řízení, příp. v rozsudcích pro zmeškání nebo uznání. V těchto druhích řízení se dokazování buď neprovádí, anebo se rozhodnutí vydává na základě splnění formálních požadavků.²⁸ Společným jmenovatelem těchto řízení je ovšem zásadně deklaratorní charakter rozhodnutí.²⁹

Výraznou odlišnost mezi sporným a nesporným řízením představují zásady, na nichž procesní dokazování stojí. Zásady, někdy také označované synonymem *právní principy*, lze chápat jako jisté převažující ideje vyjádřené v normativním obsahu právního řádu nebo jeho části složené z více tematicky blízkých norem.³⁰ Význam zásad spočívá v jejich obecnosti a interpretační funkci. Přímo dotvářejí jednotlivé právní instituty a zároveň ovlivňují aplikační praxi.

Pomineme-li oblast obecných zásad právních, pro civilní soudní řízení mají význam jednak obecné principy práva na spravedlivý proces, jednak tzv. odvětvové principy civilního procesu.³¹ Druhá jmenovaná kategorie tvoří vždy navzájem protikladné dvojice, které přímo určují charakter procesního dokazování, neboť se váží zásadně buď ke spornému, nebo nespornému řízení. Tím ovlivňují postup soudu a účastníků řízení v průběhu procesního dokazování, neboť rozdělují procesní role a stanovují požadovanou míru procesní iniciativy a aktivity. Zásady provází celé řízení před soudem, aniž by se jich subjekty řízení musely výslovně dovolávat nebo měly možnost jejich aplikaci vyloučit.

²⁸ Zásadně se nedokazují skutkové okolnosti kauzy. Na druhou stranu není vyloučeno dokazování procesních poznatků, například pro povinnost zkoumat podmínky řízení dle § 103 an. OSŘ.

²⁹ Neplatí pro všechna sporná řízení. Rozsudek pro uznání nelze dle § 153a odst. 2 vydat ve věcech, v nichž nelze uzavřít a schválit smír. Obdobně nelze vydat rozsudek pro zmeškání dle § 153b odst. 3.

³⁰ Pojmy *zásada* a *princip* jsou v textu uváděny jako synonyma. Teorie práva nebo někteří autoři je mohou rozlišovat.

³¹ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 61, autorka oddílu : Alena Winterová.

Zároveň je nutno zdůraznit, že základní charakter soudního řízení je dán výlučně povahou projednávané věci, která až následně implikuje užití příslušných odvětvových zásad. Nemělo by tedy docházet k užití navzájem nekompatibilních zásad, opomenutí či užití v nesprávném typu řízení. Názorným příkladem by mohlo být absurdní zamítnutí žaloby účastníka pro neunesení důkazního břemene v nesporném řízení, které by bylo v přímém rozporu se zásadou oficiality.

Mezi výše uvedené dvojice odvětvových zásad patří zásady dispoziční a oficiality, zásady projednací a vyšetřovací, zásady volného hodnocení důkazů a legální teorie důkazní, zásady jednotnosti řízení a koncentrace řízení a zásady materiální nebo formální pravdy. Teorie civilního procesu pak rozčleňuje jednotlivé zásady za charakteristické buď pro sporné řízení, nebo nesporné řízení. V následujících oddílech bude věnována pozornost těm, které ovlivňují procesní dokazování.

2.3.1 Zásady dokazování sporného řízení

Účelem sporného řízení je sloužit k ochraně a prosazení soukromých zájmů účastníků. Platná právní úprava tento fakt akceptuje a na účastníky sporného řízení přenáší procesní iniciativu a větší díl odpovědnosti za výsledek řízení. Procesní iniciativě zde odpovídá zásada dispoziční. Pouze ten, kdo uplatňuje nebo brání svůj právní zájem, může disponovat řízením a předmětem řízení. Dispozicí řízením se rozumí oprávnění žalobce řízení zahájit podáním žaloby, oprávnění žalovaného podat vzájemnou žalobu, případně vzít žalobu po zahájení řízení zpět. Dispozice předmětem řízení zpravidla spočívá v omezení nebo rozšíření žalobních návrhů, případně uznáním nároku nebo uzavřením soudního smíru.

S dispozicí úzce souvisí zásada projednací, dle které soud projedná pouze to, co účastníci k projednání předloží. Kombinace obou výše zmíněných zásad je pro sporné řízení charakteristická. V oblasti procesního dokazování se to projevuje tím, že za zjištění skutkového stavu jsou zcela odpovědní účastníci řízení. Pouze účastníci, nikoliv soud, předkládají do řízení návrhy na dokazování. V soukromoprávních sporech je totiž vyšetřovací iniciativa soudu na rozdíl od nesporného řízení nežádoucí a v rozporu se zásadou rovnosti stran.

Legislativně je zásada projednací promítnuta do ustanovení § 120 odst. 1 OSŘ, které účastníkům ukládá povinnost označit důkazy k prokázání svých tvrzení pod sankcí neunesení břemene tvrzení (podrobněji níže). Vyjma vlastní aktivity účastníků je však zjištění skutkového stavu věci závislé na dalších procesních institutech, jakým je například koncentrace řízení.³²

Soud ovšem rozhoduje, které z navržených důkazů provede, a obstarává navržené důkazní prostředky. Tento procesní korektiv vyvažuje oprávnění účastníků tvrdit rozhodné skutečnosti.³³ Zabraňuje, aby se soud musel zabývat návrhy, které nejsou z hlediska předmětu řízení relevantní. Soud také neprovede důkaz, který je zjevně nezpůsobilý potvrdit nebo vyvrátit určitou skutečnost, nebo byla-li tato skutečnost již dostatečně potvrzena nebo vyvrácena. Vnitřní přesvědčení soudu o nevěrohodnosti nezakládá právo odmítnout důkaz, zvažuje však přípustnost důkazů navržených v rozporu s koncentrací řízení nebo důkazů nezákonných.³⁴

Zmíněným institutem procesního práva, který výrazně zasahuje do průběhu sporného řízení, je bezesporu institut koncentrace řízení. Zásada koncentrace řízení (též zásada legálního pořádku) dělí řízení do určitých fází. Procesní úkony mohou být učiněny pouze v té fázi, pro kterou jsou určeny. Koncentrace řízení tedy působí skutkový a důkazní stop-stav, který účastníkům brání dále v řízení uplatňovat nové skutečnosti a důkazy.

Shrnutím výše uvedeného lze potvrdit, že zásady procesního dokazování ve sporném řízení vychází vstříc jeho kontradiktornímu charakteru. Procesní aktivita se očekává od účastníků řízení, a třebaže je objektivně zjištěný skutkový stav věci reálně obtížně dosažitelným ideálem, v souladu se zásadou formální pravdy soud nakonec rozhodne podle účastníky tvrzených a prokázaných faktů. Formální pravda je výsledkem, k němuž mohl soud během řízení dospět i jinak než cestou dokazování,

³² Soud navíc zatěžuje poučovací povinnost. Nejedná se o dokazování, jestliže během jednání čte judikaturu vyšších soudů, aby seznámil sebe i účastníky s odbornými názory na danou problematiku. Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2004, sp. zn. 29 Odo 22/2002.

³³ Tento korektiv je stanoven v § 120 odst. 1 OSŘ. Zásada projednací je promítnuta do ustanovení § 6, resp. § 101 OSŘ.

³⁴ Srov. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013. xxiii, s. 434, autor oddílu : Hromada; viz také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2005, sp. zn. 30 Cdo 749/2005.

zpravidla zákonem upraveným postupem.³⁵ Připouští, že může skončit výsledkem, který je v rozporu s objektivní realitou. Dle mého přesvědčení spíše zásada formální pravdy v nejobecnější rovině zbavuje soud odpovědnosti na výsledku řízení, alespoň co se týče zjištěného skutkového stavu. Dává soudu možnost, spokojit se v odůvodnění rozhodnutí s prostým konstatováním, že se určitou skutečnost ("pravdu") nepodařilo prokázat.

2.3.2 Zásady dokazování nesporného řízení

Účelem nesporného řízení není vyřešit spor mezi účastníky, nýbrž preventivně upravit jejich poměry *pro futuro*. Zákon o zvláštních řízeních soudních stanoví rozsah civilní pravomoci soudů pro nesporná řízení výčtem v § 2 ZSS. Důvod zvolené úpravy je nabíledni; zatímco se soud ve sporném řízení držel role *nezávislého třetího*, zde vystupuje jako aktivní subjekt, jehož atributem je vlastní (veřejný) zájem na výsledku řízení.

Soud zastává v nesporných řízeních klíčové procesní postavení. Jeho povinností je zjistit skutkové okolnosti projednávané věci v takovém rozsahu, aby mohl meritorně rozhodnout. Tato odpovědnost je důsledkem upřednostnění zásady vyšetřovací nad zásadou projednací a má dalekosáhlé důsledky pro vedení procesního dokazování.

Soud provádí i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu než ty, které byly účastníky navrhovány. Třebaže účastníkům zůstává i nadále povinnost vnášet do dokazování informace a dokonce je jim odepřeno právo odepřít výpověď, přestávají je tížit procesní břemena a nenesou tudíž odpovědnost za úplné zjištění skutku. V praxi se tudíž lze setkat s jejich zjevnou pasivitou.

V nesporných řízeních ustupuje do pozadí zásada dispoziční a projevuje se zásada oficiality. Soud může usnesením zahájit řízení ve věci sám, nestanoví-li zákon, že lze řízení zahájit výhradně na návrh (což je typické například pro řízení ve statusových věcech manželských). Omezení výlučného práva účastníků iniciovat řízení se projevuje i omezením práva disponovat s již zahájeným řízením a jeho předmětem.

Dílním projevem je opuštění terminologie účastníků typické strany sporu - *žalobce a žalovaný* – nýbrž pojem *navrhovatel a ten, o jehož právech nebo povinnostech*

³⁵ S definitivním konstatováním ve Svobodově monografii nelze souhlasit. Formální pravdy se lze dosáti i po proběhlém procesním dokazování. Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 19.

má být jednáno, nebo ten, kterého zákon za účastníka označuje. Platí, že soud není vázán okruhem účastníků označených navrhovatelem. Naopak musí zajistit účast věcně legitimovaných osob nezávisle na představě navrhovatele. Buď účastníky původně neoznačené v žalobním návrhu do řízení přibere, nebo pod sankcí zamítnutí žaloby vyzve navrhovatele k doplnění návrhu.

Zásada jednotnosti řízení (arbitrárního pořádku) vylučuje použití institutu koncentrace řízení, tedy zakonzervování důkazního stavu k určitému momentu. Účastníci tudíž mohou navrhopat nové důkazy během celého řízení před soudem a dokonce i v řízení před odvolacím soudem.

2.4 Průběh dokazování

V teoretickém výkladu o dokazování nelze opomenout fakt, že v řízení před soudem neprobíhá živelně, nýbrž postupně v několika krocích, a na výsledku závisí rozhodnutí soudu. Důkazní řízení se dělí na čtyři fáze: navrhování důkazů, obstarávání důkazů, provádění důkazů a hodnocení důkazů.³⁶

Navrhování důkazů³⁷

Navrhováním důkazů účastníky, ale sekundárně i dalšími subjekty řízení, se označují ty důkazní prostředky, které mají vést k prokázání určitých tvrzení. Význam a důsledky plynoucí z této fáze se liší v různých druzích řízení. Pro sporné řízení je tato část řízení nejdůležitější, neboť soud zjišťuje stav věci pouze z obsahu přednesů účastníků. Rozhoduje se tedy, zda účastník unese svá procesní břemena a splní tak procesní předpoklady pro přiznání úspěchu ve sporu.

Této fázi nutně předchází *před-fáze tvrzení skutečnosti*³⁸, kde žalobce či navrhovatel vylíčí soudu skutečnosti, které jej vedly k podání návrhu na zahájení řízení. Žalovaný či odpůrce pak v odpovědi zase vysvětlí svůj náhled na věc a skutečnosti, na

³⁶ Srov. DAVID, Ludvík a kol. *Komentář k Zákonu občanský soudní řád (99/1963 Sb.)*. Identifikační číslo (ASPI ID): KO99_1963CZ. ASPI, Praha 2009. [cit. 5. 10. 2014].

³⁷ Označení navrhování důkazů je v souladu s běžně užívanou terminologií. Teoreticky přesnější by bylo označení *fáze navrhování důkazních prostředků*. Důkazem je zpráva (informace) získaná procesním dokazováním, důkazní prostředek je forma této zprávy. Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 17.

³⁸ Opřeno o ustanovení § 101 odst. 1, písm. a) OSŘ.

nichž zakládá svou obranu. Zatím tedy nedochází k procesnímu dokazování, nýbrž pouze k určité substanciaci předmětu řízení.

Navrhování důkazních prostředků je časově omezeno na průběh řízení před soudem prvního stupně. Ve sporném řízení platí, že důkazy lze navrhopvat nejpozději buď do skončení prvního jednání ve věci (§ 119a OSŘ), nebo do skončení přípravného řízení (§ 118b odst. 1 OSŘ). V nesporném řízení podobné omezení neexistuje a důkazy lze volně navrhopvat i v průběhu odvolacího řízení.

Návrh důkazů směřuje vůči soudu. Soud je povinen dbát, aby bylo vždy jasno, k prokázání jaké konkrétní skutkové okolnosti je daný důkazní prostředek navrhopván a veškeré nejasnosti v součinnosti s účastníkem odstranit.³⁹ Pro potřeby následujících úkonů soudu je potřeba jej nejen označit, ale i sdělit, kde se důkazní prostředek nachází, případně jak jej lze obstarat.⁴⁰ Typicky bude nutné upřesnit totožnost svědků, označit příslušné listiny a jejich držitele nebo přesné místo či věc, u které má dojít k ohledání.

Obstarávání důkazů

Obstarávání navrhopných důkazů zajišťuje soud. Spočívá v jejich opatření především během přípravy řízení. Zákon stanoví způsob, jakým soud předvolá svědky, ustanoví znalce, obstará listiny nebo předměty k ohledání. Pro zajištění předmětných listin má soud možnost uložit ediční povinnost účastníkům i třetím osobám, které jsou následně povinny předložit vyžádané listiny soudu. Některé důkazy mohou obstarat i sami účastníci, kteří je navrhopují, a předat je soudu společně se žalobou, při přípravě jednání nebo přímo během jednání.

Ne všechny účastníky tvrzené skutečnosti a navrhopné důkazy soud zahrne do procesního dokazování. Soud před obstaráním důkazu posoudí, jakou relevanci má důkaz a z něj plynoucí informace k dokazované skutečnosti. Přihlédne k obsahu právní normy, pod kterou má být skutečnost subsumována. Soudní praxe se nicméně ustálila tak, že soud až na odůvodněné výjimky navrhopné důkazy provede.⁴¹ Nelze-li však prostřednictvím důkazu prokázat rozhodnou skutečnost tím, že je označený důkaz

³⁹ Srov. BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 7. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 569.

⁴⁰ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 248, autorka oddílu : Alena Winterová.

⁴¹ Srov. WINTEROVÁ, Alena. *Nad perspektivami českého civilního procesu*. Právní rozhledy 19/2008, s. 706.

zjevně nezpůsobilý nebo se týká skutečnosti, která je podle hmotného práva pro rozhodnutí o věci bezvýznamná, soud důkaz neprovede a v meritorním rozhodnutí tento postup odůvodní.⁴² Tento vylučovací proces je krajně choulostivou záležitostí, neboť pochybení soudu může mít za následek přípustnost odvolání odkazem na ustanovení § 205 odst. 2, písm. d) o neúplném zjištění skutkového stavu věci soudem tím, že neprovedl navržené důkazy potřebné k prokázání rozhodných skutečností. Platí ovšem, že nepodaří-li se důkazní prostředek opatřit, má to stejné procesní důsledky, jako by nebyl navržen.⁴³

Provádění důkazů

Provádění důkazů je výhradní záležitostí soudu.⁴⁴ Jednotlivé úkony činí předseda senátu, případně pověřený člen senátu. Předseda senátu také rozhoduje, v jakém pořadí budou jednotlivé důkazy provedeny, činí opatření pro hladký průběh a rozhoduje o nákladech zúčastněných osob (svědků, znalců aj.)⁴⁵

Důkazy se provádějí při jednání, které je zpravidla veřejné. Účastníci mají právo být přítomni, vyjadřovat se k prováděným důkazům, klást doplňovací otázky a žádat o protokolaci odpovědí. V kontextu všech vyjádření účastníků až následně soud přistoupí k samotnému hodnocení. Všechna zjištění, která mohou být podkladem rozhodnutí ve věci, musí vzejít z provedení důkazu, u něhož je umožněna přítomnost účastníků i jejich zástupců.⁴⁶ Důkazní zjištění učiněné neveřejně je nepřípustné.

Výše uvedené zásadě veřejnosti neodporuje, pokud je účelné, aby provedení důkazů zajistil jiný soud. Dožádaný soud nebo předseda senátu může důkaz provést mimo jednání, případně za použití audiovizuální přenosové techniky. Podmínkou je zachování práva účastníků a jejich zástupců, být takovému úkonu soudu přítomni. Dožadací soud má vždy právo provedení důkazu sám opakovat.

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2008, sp.zn. 21 Cdo 2091/2007, a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2011, sp.zn. 20 Cdo 1413/2009.

⁴³ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 248, autorka oddílu : Alena Winterová.

⁴⁴ Na tomto místě je vhodné zmínit diskutovanou myšlenku zavedení tzv. *advokátského procesu*. Důkazy by neprováděl soud, nýbrž účastníci a jejich zástupci (advokáti). Pro nekompatibilitu s naším systémem civilního procesu byla odbornou veřejností odmítnuta. Srov. WINTEROVÁ, Alena. *Nad perspektivami českého civilního procesu*. Právní rozhledy 19/2008, s. 706 an.

⁴⁵ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 439.

⁴⁶ Srov. DAVID, Ludvík a kol. *Komentář k Zákonu občanský soudní řád (99/1963 Sb.)*. Identifikační číslo (ASPI ID): KO99_1963CZ. ASPI, Praha 2009. [cit. 5. 10. 2014].

Když se soud vypořádá se všemi důkazními návrhy stran (ve sporném řízení), nebo již neshledá důvod k dalšímu doplňování dokazování, prohlásí dokazování za skončené.

Hodnocení důkazů

Důkazy hodnotí soud dle své úvahy na základě zásady volného hodnocení důkazů. To samozřejmě nevylučuje vlastní hodnocení účastníky, jen nemá žádnou relevanci pro vydání meritorního rozhodnutí. Volné hodnocení se týká pouze pravdivosti důkazů, nikoliv závažnosti (tj. relevance z hlediska uplatňovaného práva) nebo zákonnosti (tj. získání postupem, který nebyl v rozporu s právem). Soud zpravidla zajímá věrohodnost zdroje důkazu, která se může lišit u osoby svědka, jež má poměr k účastníkům i předmětu řízení, a osoby znalce, jehož odborné znalosti i postoj jsou zcela neutrální.

Za pravdivě zjištěnou se považuje skutečnost, u níž je soudce přesvědčen o správnosti svého hodnocení příslušného důkazu. Teorie připouští, že toto přesvědčení nemůže nikdy nabýt intenzity objektivní pravdy, proto se spokojuje s úrovní *praktické jistoty*.⁴⁷ Praktickou jistotu je potřeba odlišit od pouhého *osvědčení*, které je kvalitativně založeno na pouhé pravděpodobnosti (např. § 402 ZŘS). Platí ovšem, že soud své úvahy nad hodnocením důkazů a z nich plynoucích skutkových zjištění musí dostatečně promítnout do odůvodnění rozhodnutí, mimo jiné pro účely pozdějšího přezkumu.

Pokud soud vyvodí z hodnocení důkazů závěr, že skutkový stav nepodařilo zjistit (tj. nastane stav *non liquet*), rozhodne na základě pravidel o objektivním důkazním břemenu.⁴⁸ Nevyhnutelným následkem je pak rozhodnutí k tíži účastníka, který neunesl své důkazní břemeno. Detailní pojednání o tomto institutu bude podáno níže.

⁴⁷ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 460.

⁴⁸ Srov. DAVID, Ludvík a kol. *Komentář k Zákonu občanský soudní řád (99/1963 Sb.)*. Identifikační číslo (ASPI ID): KO99_1963CZ. ASPI, Praha 2009. [cit. 5. 10. 2014].

2.5 Odchylyky od obecných režimů dokazování

V teorii procesního práva i soudní praxi existují určité alternativy, které berou zřetel na jisté specifické situace, které mohou v civilním řízení nastat. Použití obecných režimů dokazování by v takových případech mohlo vést k upření práva na spravedlivý proces. Postižený účastník by se nikoli vlastní vinou nedokázal domoci uplatňovaného nároku kvůli překážkám, které nastaly nezávisle na jeho vůli.

Mezi nejvýznamnější alternativními postupy, které modifikují průběh procesního dokazování, můžeme zařadit poznávání skutečností při nezaviněném informačním deficitu a osvědčování v řízení o návrhu na vydání předběžných opatření. Procesní dokazování se vůči schvalování smíru naopak neprovádí vůbec.⁴⁹

Výše uvedené případy naopak nezahrnují zkrácená (rozkazní) řízení, neboť do okamžiku podání odporu se neprovádí dokazování ve smyslu ustanovení § 120 an. OSŘ. Soud totiž nerozhoduje podle zjištěného skutkového stavu. Omezí se pouze na uvážení, zda uplatněné právo vyplývá ze skutečností uvedených žalobcem, a zda byly splněny procesní podmínky pro vydání platebního rozkazu.

Informační deficit se projevuje nedostatkem informací, kterým v řízení mohou trpět účastníci i soud. Objektivně zasahuje nejvíce žalobce ve sporném řízení, který kvůli informačnímu deficitu není schopen splnit své procesní povinnosti a pro neunesení břemena tvrzení a důkazního břemena mu hrozí zamítnutí žaloby. Tato situace zpravidla nastává, zadržuje-li důležité informace strana žalovaného nebo třetí osoba. Třebaže soud by neměl za normálních okolností stranám ulehčovat jejich důkazní povinnosti, může účastníku poskytnout součinnost, pokud se bez vlastní viny ocitne v důkazní nouzi. Současný občanský soudní řád komplexní řešení neobsahuje, neboť by taková úprava mohla kolidovat se zásadou rovnosti stran a zásadou nestrannosti soudu. Svoboda kategorizuje, že v určitých případech zákon připouští užití eventuálního petitu, ediční povinnosti, vyšetřovacího důkazu nebo vysvětlovací povinnosti strany nezatížené důkazním břemenem (viz následující kapitoly).⁵⁰ Je třeba doplnit, že obdobný informační deficit může během řízení postihnout i žalovaného.

⁴⁹ Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 98-155.

⁵⁰ Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 98-155.

Účelem předběžného opatření je zatímně vyřešit určité poměry do doby, než bude vydáno definitivní rozhodnutí. Soud tedy rozhoduje s vědomím, že aktuální (neúplný) důkazní stav nemusí nakonec odpovídat objektivnímu skutku. Účastník musí prokázat nezbytnost zatímní úpravy poměrů účastníků, případně odůvodnit ohrožení soudního výkonu rozhodnutí. Shledá-li soud potřebu ochrany zájmů navrhovatele nutnější než je zájem druhé strany na setrvání dosavadního stavu, přikloní se k vydání předběžného opatření. Toto hodnocení počítá s mírou pravděpodobnosti, s jakou bude navrhovatel v dalším sporu úspěšný. Stav procesního dokazování v takovém případě nevyžaduje jistotu o skutku, nýbrž toliko určitou míru pravděpodobnosti. Princip *non liquet* se v takovém případě neuplatní.

V případech schvalování smíru soudem se procesní dokazování vůbec neprovádí. Při iniciaci soud přestává zkoumat skutkové okolnosti projednávané věci a pouze kontroluje, zda je dohoda podle hmotného práva možná. Soud může smír schválit dokonce i tehdy, pokud nemá oporu v dosavadním průběhu dokazování. Po jejím uzavření pak dosud zjištěné skutkové okolnosti ztrácejí smysl.⁵¹ V nesporném řízení je uzavření smíru účastníky z povahy věci vyloučeno (neexistuje zde spor).

2.6 Dokazování v odvolacím řízení

Současné uspořádání civilního řízení před soudem je vystavěno na principu dvojinstančního řízení. Odvoláním pak rozumíme řádný opravný prostředek proti rozhodnutí soudu prvního stupně, které lze napadnout vždy, pokud to zákon nevyklučuje. Důvod je zjevný - rozhodnutí soudu může trpět různými procesními vadami, právními vadami i vadami ve skutkovém zjištění. Účastníci řízení mají právo za stanovených podmínek nechat rozhodnutí soudu v prvním stupni přezkoumat.

Odvolací řízení je vybudováno na systému *apelace*. Umožňuje přezkoumání rozhodnutí po stránce skutkové i právní. Z pohledu práva se jedná o nejširší opravný systém, kdy soud může napadené rozhodnutí změnit, zrušit i potvrdit.⁵² Charakter

⁵¹ Mluvíme o tzv. soudním smíru uzavřeném dle ust. § 99 OSŘ v již zahájeném řízení. Naproti tomu prétorský smír dle ust. § 67 an. OSŘ je forma věcného vyřešení sporu do zahájení vlastního soudního řízení. Dále srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 145.

⁵² Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 421, autorka oddílu : Alena Macková.

dokazování v odvolacím řízení pak převážně závisí na tom, zda bylo podáno odvolání ve sporném, či nesporném řízení.

Pro odvolací řízení sporné užíváme systému *neúplné apelace*. Tato změna z původního systému *úplné apelace* byla provedena novelou OSŘ č. 30/2000 Sb. V oblasti procesního dokazování se projevila nejvíce zavedením tzv. *zákazu novot* (viz níže). Novela občanského soudního řádu č. 7/2009 Sb. nadto rozšířila prvky koncentrace do téměř všech druhů sporů a zavedla skutkový stop-stav v okamžiku vyhlášení rozsudku soudem prvního stupně.

Systém neúplné apelace neumožňuje účastníku uvádět v odvolacím řízení novoty, tedy skutečnosti, které nebyly uvedeny v řízení u soudu prvního stupně. Soud navíc není oprávněn takové skutečnosti vzít v úvahu jako podklad pro rozhodnutí. Zákaz novot ovšem není absolutní. Ustanovení § 205a OSŘ taxativním výčtem stanoví, které skutečnosti nebo důkazy lze v odvolání uplatnit. Konkrétně se jedná o skutečnosti odůvodňující nedostatek procesních podmínek vydání rozhodnutí (tj. vady zmatečnosti), napadající věrohodnost důkazních prostředků, využívající nedostatečné poučení soudem prvního stupně o nesprávném právním názoru účastníka nebo o neupozornění na koncentraci řízení při skončení jednání ve věci; a nakonec o skutečnostech, jež nastaly až po vyhlášení vlastního rozhodnutí soudu prvního stupně.

Odvolací soud není vázán skutkovým stavem zjištěným soudem prvního stupně, mimo výjimky uvedené v § 212 OSŘ je však vždy vázán rozsahem podaného odvolání. Je oprávněn zopakovat dokazování a doplnit jej o účastníky navržené důkazy, které byly za podmínek § 205a OSŘ shledány přípustnými. Povinnost zopakovat dokazování má také odvolací soud vždy, když dojde k závěru, že z důkazů provedených v řízení před soudem prvního stupně lze dospět k jinému skutkovému zjištění.⁵³ Odvolací soud nemusí zopakovat dokazování u všech dříve provedených důkazů. V případě, že soud znovu provede pouze některé důkazy, musí v odůvodnění vyložit, proč přistoupil k této důkazní redukci, a proč zbylé důkazy nepovažoval za relevantní.⁵⁴ Toliko v případě, že

⁵³ Tato povinnost omezuje případné průtahy v řízení, neboť je snazší důkaz jednoduše opakovat v odvolacím řízení, než kvůli němu věc vrátit k dalšímu projednání nižšímu soudu. Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2010, sp. zn. 30 Cdo 1802/2010.

⁵⁴ Srov. HAVLIŠ, Miroslav. *K rozsahu dokazování před odvolacím soudem*. Profiprávo.cz [online], 2012. [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://goo.gl/aZjRzg>

by si věc vyžádala rozsáhlé doplnění dokazování, odvolací soud prvoinstanční rozhodnutí zruší a vrátí nižšímu soudu k došetření.

Zbývá tedy zodpovědět otázku, zdali může odvolací soud vyhledávat a dokazovat ze své vlastní iniciativy. Z pojednání v předchozí části této práce vyplývá, že soud v prvoinstančním sporném řízení může provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné k zjištění skutkové stavu za předpokladu, že vyplývají z obsahu spisu. I v odvolacím řízení je tento mechanismus zachován ustanovením § 213a OSŘ.

Odvolací řízení nesporné je naproti tomu vystavěno na systému *úplné apelace* ovládaném zásadou vyšetřovací. Ustanovení § 28 ZŘS dovoluje v odvolacím řízení volně uvádět nové skutečnosti a důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně. K novým skutečnostem soud přihlédne, aniž by musely být předtím uplatněny účastníky. Výše zmíněný paragraf je ve vztahu speciality ke všem limitujícím ustanovením zahrnutým do občanského soudního řádu, které by jinak vedly ke koncentraci řízení.

2.7 Směřování procesního dokazování

Současný trend vývoje procesního práva výrazně směřuje k urychlování řízení. Tlak na ekonomii řízení je v době, kdy počty soudního personálu stagnují a nápad kauz se každý rok výrazně zvyšuje, jediným logickým krokem, jak zachovat funkční justici. Už dříve zákonodárce několikrát zasáhl proti průtahům v řízení, např. zrušením původně úplné apelace v odvolacím řízení sporném, které zřídka vedlo k vydání pravomocného rozhodnutí před soudem prvního stupně.

Občanský soudní řád se v posledních pětadvaceti letech postupně více přiklonil k formálnímu způsobu vedení řízení. Výsledek sporu v takovém případě nemusí záviset výhradně na zjištěném skutkovém stavu věci, nýbrž i na splnění formálních podmínek uvedených v zákoně. Procesní dokazování se v takových případech omezuje na osvědčování podmínek, za kterých soud může vydat rozhodnutí, které odpovídá toliko *formální pravdě*.

Macur takové označení odmítá: "Rozlišování „formální“ a „materiální“ pravdy v civilním soudním řízení je mylnou konstrukcí, pro jejíž vznik lze snad nalézt historické vysvětlení, avšak která není přínosem pro teorii ani praxi civilního procesu. Právem mnozí procesualisté zdůrazňují, že pravda je jen jedna."⁵⁵

Účastníci řízení tento teoretický rozpor zpravidla nevnímají. Jejich motivací je často pouze získat s nejmenšími náklady co nejrychleji pravomocné rozhodnutí a tím i vykonatelný exekuční titul. Odvrácenou stranu pak představují ti účastníci (zpravidla žalovaní či odpůrci), kteří v řízení aktivně nevystupují a na jeho výsledku nemají zájem.⁵⁶ Je nutno uznat, že zástupci účastníků - příslušníci advokátského stavu - musí mít *de lege artis* zájem na výsledku řízení vždy.

Uvažujme nyní, jak by se dosud nastřádané zkušenosti a definované potřeby mohly promítnout do roviny *de lege ferenda*. Dosavadní trend spočíval v dílčích novelizacích procesních předpisů, které výrazně zasáhly i oblast procesního dokazování. Již dříve zákonodárce rozumně vyňal nesporná řízení z občanského soudního řádu a vtělil je do nového zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Na obzoru se rýsuje další velká událost, a sice rekonstrukce vlastního občanského soudního řádu. Nejedná se o žádnou překvapivou novinku, neboť o novém procesním kodexu se hovoří již mnoho let a tyto hlasy po nabytí účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ještě zesílily. Lze tedy očekávat nějaké převratné změny oproti aktuální úpravě? Je v novém procesním kodexu prostor pro dosud neupravené instituty procesního dokazování?

Dle mého názoru nelze žádné výrazné zásahy od budoucí úpravy očekávat. Současné nastavení procesního dokazování považuji za vybalancované. Neopatrný zásah by naopak mohl vést k destabilizaci řízení. Proto je dle mého vhodné zastávat spíše skeptický postoj k zavádění některých cizích institutů, často imanentních angloamerické právní kultuře.

⁵⁵ Srov. MACUR, Josef. *Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu*. Bulletin advokacie, 1998, Roč. -, č. 9, s. 16.

⁵⁶ Exkurzem do insolvenčního řízení zjistíme obdobný trend na straně věřitelů. Stav tzv. *racionální apatie věřitelů* spočívá v tom, že se věřitelům nevyplácí aktivně zasahovat do řízení o úpadku, protože předpokládaný výnos zdaleka nepokryje jejich náklady. Paradoxní je, že věřitelé jsou zde účastníky řízení - žalobci. Srov. KISLINGEROVÁ, Eva a kol. *Insolvenční praxe v České republice: v období 2008–2013*. Vyd. 1. V Praze: C. H. Beck, 2013. xv, str. 93.

Již dříve také odborná veřejnost správně odmítla zavedení konceptu tzv. *advokátského procesu*, který by v důsledku znamenal oslabení pozice soudu nad vedením procesního dokazování a řízení obecně.⁵⁷ Obdobně skepticky pohlížím na inspiraci v angloamerické procesní fázi zvané *pre-trial discovery*. V podstatě se jedná o jistý druh přípravného řízení, v jehož průběhu nikoliv soud, ale účastníci stran a jejich zástupci, zjišťují rozhodné skutečnosti a zajišťují důkazy. Pro tento účel jim právo svěřuje jisté mocenské nástroje, které jsou v našem právním řádu vyhrazeny toliko soudu. Mají například právo předvolat a vyslýchat svědky (za přítomnosti úředníka soudu), opatřovat listiny nebo požadovat vysvětlení na protistraně. Dožádaná strana má povinnost vydat protistraně i důkazy ve svůj neprospěch. Třebaže *pre-trial discovery* vykazuje na první pohled atraktivní statistiky efektivity (do vlastního stádia řízení před soudem se dostanou řádově jednotky procent takto vedených sporů), typicky agresivní procesní jednání stran a neúměrná finanční nákladnost neodpovídají charakteru kontinentálního vedení sporů.

Domnívám se, že není nezbytné přidávat do úpravy procesního dokazování další instituty, modifikace a výjimky. Už v současné době totiž přestal být občanský soudní řád pro mnoho lidí přehledným právním předpisem. Vhodnou cestou, kterou by se budoucí kodifikace mohla ubírat, by tedy mohlo být zjednodušení sporného řízení za současného vyjasnění přetrvávajících sporných otázek.⁵⁸

V souladu se svým přesvědčením bych také uvítal koncepci dokazování, která by se více přiklonila k hledání objektivní pravdy. Nelze opomenout fakt, že soudy vždy řeší individuální právní případy, které charakterizuje jistá míra jedinečnosti. Rezignovat na poznání unikátních skutkových okolností každého právního případu znamená rezignovat na samu podstatu civilního procesu, jíž je získávání informací soudem pro vydání správného, spravedlivého rozhodnutí. V této souvislosti lze například poukázat na nedostatečnou úpravu řešení informačního deficitu jedné z procesních stran (viz níže).

⁵⁷ Srov. WINTEROVÁ, Alena. *Nad perspektivami českého civilního procesu*. Právní rozhledy 19/2008, s. 706 an.

⁵⁸ V této souvislosti je příhodné zmínit novelizované znění § 6 OSŘ, který může ve vztahu k ust. § 120 odst. 2 OSŘ působit nejasnosti. Nekoliduje oprávnění soudu provádět důkazy na základě spisu s odpovědností účastníků za naplnění míry vlastní (aktivní) účasti na řízení? Nebo je to krok správným směrem, tudíž posílení zásady objektivní pravdy ve sporném řízení?

Po desítkách let jsme se dočkali nového, kodifikovaného občanského zákoníku. Věřím tedy, že si nyní zasloužíme i nový procesní kodex, který mu bude kvalitativně odpovídat.

3. Procesní povinnosti

Poznámka k následujícímu textu

Předcházející výklad na několika místech zdůraznil, jaký význam mají podněty účastníků pro průběh dokazování v civilním řízení. Tato část se detailněji zaměřuje na oblast procesních povinností účastníků, čímž se konečně dostáváme do tématu vybraných otázek, které jsem nastínil v úvodu práce. Rád bych předem zdůraznil fakt, že procesní nauka spojuje problematiku procesních břemen a jim předcházejících procesních povinností výhradně s civilním řízením sporným. Nebude-li v dále v textu upřesněno jinak, týká se výhradně spornému řízení.

Úvod do procesních povinností a odlišnost od procesních břemen

Nezbývá než doplnit, že mimo oblast procesních povinností (jejichž podrobný popis následuje níže), existuje i jejich protipól, který souhrnně označujeme jako *procesní práva*. Třebaže jsou procesní práva pro civilní řízení jistě důležitá, pro problematiku dokazování hrají méně významnou roli a nebudeme se jimi zabývat.

V procesním dokazování úzce souvisí oblast *procesních povinností* s otázkou existence *procesních břemen*. Teoretická koncepce obou institutů je velice podobná. Obecně lze říci, že oba instituty mají za účel stimulovat procesní strany k určitému procesnímu jednání pod hrozbou sankce. Přesto je nutné jeden od druhého odlišit.

Procesní povinnosti stanovují účastníku povinnost jednat v řízení určitým způsobem. Určují tedy pravidla chování, která jsou pro účastníka závazná a jejichž nedodržení má za následek předem stanovenou sankci. *Procesní břemena* jsou charakteristická tím, že stimulují účastníky k jednání vedoucímu k určitému cíli a stanovují subjektivní odpovědnost tím způsobem, že sankcí těchto právních norem je výhradně zhoršení procesního postavení.⁵⁹

Macur rozvádí otázku odlišování procesních povinností od břemen podrobněji. Jednak vypočítává šest základních procesních povinností existujících v moderním civilním procesu, jednak tvrdí, že stanovení přesného a spolehlivého kritéria rozlišování

⁵⁹ Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78-90.

procesních povinností a břemen stále nedosáhlo jednoznačného výsledku.⁶⁰ Podle něj však nelze diferenciaci objasnit na základě poznatků o sankcích. Oba typy institutů stimulují procesní strany k určitému jednání pod hrozbou sankce. Sankce ovšem může být uložena jak porušením procesních povinností, tak za předpokladu, že strana sporu neunese důkazní břemeno. Rozdíl je tedy pouze v tom, že zatímco procesní povinnosti lze uložit jakékoliv straně, břemena tíží vždy jen jednu stranu.

Macur také zmiňuje Hippelovo pojetí, kdy strana sporu nerespektující procesní břemeno neporušuje žádnou povinnost, nejvýše jedná v rozporu se svými zájmy.⁶¹ Macur zároveň cituje i názor F. Lenta, který kritérium pro rozlišení procesních povinností a břemen viděl tam, kde je sankcionované jednání procesní strany slučitelné nebo neslučitelné s účelem civilního procesu. Následky porušení procesní povinnosti jdou podle něj proti účelu civilního procesu, kdežto neunesení procesního břemene je v podstatě volným následkem spočívajícím ve srozumění strany sporu, která spočívá výhradně ve zhoršení procesní situace.⁶² Jakékoliv jiné sankce jsou v koncepci procesních břemen vyloučeny.

Lze shrnout, že se různí autoři (Macur, Goldschmidt, Lent, Hippel) shodnou, že nalezení vhodného dělicího kritéria je obzvlášť obtížnou otázkou a hranice bývá často nejednoznačná.⁶³

3.1 Povinnost tvrzení a povinnost důkazní

3.1.1 Povinnost tvrzení

Před prvním podáním směřujícím vůči soudu (tj. žaloba, návrh na zahájení řízení) soud nedisponuje žádnými poznatky o subjektivním právu, jehož ochrany se některý z účastníků domáhá. Nezávisle na typu řízení je proto zásadní, aby iniciující

⁶⁰ Výčet zahrnuje povinnost zamezit průtahům v řízení, povinnost řádného vedení sporu, povinnost předložit listiny, povinnost pravdivosti, povinnost dostavit se k jednání a povinnost vysvětlovací. Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 80.

⁶¹ Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79.

⁶² Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 83-84.

⁶³ Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78-90.

subjekt učinil příslušná tvrzení, z nichž bude patrné, na jakém skutkovém základě staví své právo či zákonem chráněný zájem.⁶⁴ Povinnost tvrzení tedy stanoví povinnost uvést všechny pro rozhodnutí významné skutečnosti.

Fiala za takové skutečnosti považuje „určité události nebo určitá chování lidí, kterými se zakládají, mění nebo ruší hmotněprávní vztahy.“⁶⁵ Klíčové je, že tyto hmotněprávní vztahy přímo souvisí s hmotněprávní normou, na které svojí nárok, který vymezuje předmět řízení.

Ve sporném řízení je povinnost tvrzení imanentní žalobci, který ji z podstaty věci musí splnit již substanciací žaloby. Neobsahuje-li všechna potřebná tvrzení žaloba, žalobce je musí uvést v průběhu řízení. Stejná povinnost ovšem zatěžuje i žalovaného, pokud v řízení aktivně vystupuje proti uplatněnému nároku žalobce a neomezuje se pouze na popírání obsahu žaloby.⁶⁶ Aktuálně je tato povinnost promítnuta do ustanovení § 101 odst. 1, písm. a), respektive § 79 odst. 1 OSŘ.

Soud nepřistupuje k neplnění výše uvedeného pasivně, nýbrž má povinnost účastníka řízení poučit o této povinnosti a následcích jejího nesplnění (§ 118a odst. 1 OSŘ). Soud není povinen prověřovat z úřední povinnosti tvrzení, které druhá strana nepopírá a nezpochybňuje (poučovací povinnost soudu zde nevzniká).⁶⁷

Obdobně funguje povinnost tvrzení v nesporném řízení. Platí, že pokud je řízení zahájeno na návrh, zejména navrhovatel má povinnost tvrdit relevantní skutkové okolnosti. Jestliže je ovšem řízení zahájeno jiným subjektem, než je účastník řízení, tuto povinnost účastníci nesporného řízení nemají. Důvodem je, že takový účastník by nesl nepříznivé důsledky nesplnění povinnosti tvrzení, třebaže by k zahájení řízení došlo bez jeho vědomí nebo dokonce proti jeho vůli.

3.1.2 Povinnost důkazní

Fiala uvádí, že mezi povinnostmi tvrzení a povinnostmi důkazní existuje úzká vazba. Vznik povinnosti důkazní totiž váže na dřívější splnění povinnosti účastníka tvrdit

⁶⁴ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 39.

⁶⁵ Fiala současně zahrnuje do uvedeného výčtu i cizozemské právo. Srov. FIALA, Josef. *Důkaz zavinění v občanském soudním řízení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 25.

⁶⁶ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2011, s. 251, autorka oddílu: Alena Winterová.

⁶⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2003, sp. zn. 22 Cdo 89/2002.

určité skutkové okolnosti.⁶⁸ Důkazní povinnost je definována jako povinnost účastníka navrhnout, eventuálně označit, důkazní prostředky k prokázání těch skutečností, které sám tvrdí.⁶⁹ V souladu se zásadou kontradiktornosti se tedy vztahuje výhradně k vlastním tvrzením; nikdo nemusí dokazovat tvrzení protistrany.

Štajgr rozsah důkazní povinnosti vymezuje jinak. Jeho definice vychází z názoru, že při procesním dokazování *strany dokazují soudci* (indici fit probatio). Štajgr tvrdí: "*Zásadně třeba dokázat všechny ty názorné úsudky (skutečnosti) adresáta normy o důkazní povinnosti, které jsou pro soudce pochybné, pokud soudce zjistí, že jsou subsumovatelné pod právní pojmy použité v podmiňující části individuální abstraktní právní normy jím nalezené.*"⁷⁰ Podle něj tedy záleží na konkrétním právním řádu, jaký okruh skutečností soudci k dokazování předepíše.

Poměr soudu k povinnosti důkazní závisí na druhu řízení. Jak již bylo vyloženo dříve, ve sporném řízení soud nemůže navrhnout důkazní prostředky. Opak by kolidoval s jeho postavením nezávislého třetího. Za svého postavení nedisponuje věcným ani personálním aparátem, aby mohl vyvíjet vlastní vyšetřovací činnost. Nejvýše může bez návrhu vzít v potaz takové důkazy, které vyšly v řízení najevo a vyplývají z obsahu spisu.

Důkazní povinnost nemá soud ani tehdy, zahájil-li řízení bez návrhu. V takovém případě pouze vymezuje předmět řízení, což nelze ztotožnit s plněním povinnosti tvrzení či důkazní. Soud odpovídá za zjištění, projednání a rozhodnutí ve věci, nemohou jej však tžít nepříznivé procesní následky (nepočítáme-li jako sankci možnost přezkumu rozhodnutí soudem vyšší instance). Nevzniká-li soudu povinnost důkazní, nemůže mu nikdy vzniknout ani povinnost tvrzení.⁷¹

⁶⁸ Srov. FIALA, Josef. *Důkaz zavinění v občanském soudním řízení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 57.

⁶⁹ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 250, autorka oddílu : Alena Winterová.

⁷⁰ Srov. ŠTAJGR, František. *Důkazní břemeno v civilním soudním sporu*. V Praze: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1931, s. 34.

⁷¹ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 42.

3.2 Vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem

V předchozím výkladu bylo uvedeno, že každá ze stran zvlášť odpovídá za vlastní tvrzení a návrhy důkazů k nim; nikdo není povinen tvrdit či dokazovat skutečnosti, které nesouvisí s jeho procesní rolí a slouží pouze zájmům protistrany.

Výše uvedený imperativ není absolutní. Ve sporném řízení má strana nezátížená důkazním břemenem (tj. protistrana strany, která má odpovědnost za určení důkazních prostředků pro svá tvrzení) za určitých podmínek speciální vysvětlovací povinnost.⁷² Tento institut je specifickým případem vyšetřovacího důkazu ve sporném řízení. Třebaže její explicitní zakotvení v platném právu chybí, její existence lze dovodit výkladem, zejména z práva na spravedlivý proces obsaženého v čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky. Požadavek plynoucí ze zásady rovnosti zbraní pak nutně vede k hledání, který procesní institut může být tuto povinnost obsáhnout. Nejvhodnějším prostředkem se patrně jeví výslech účastníků dle ust. § 131 odst. 1 OSŘ.⁷³

Vysvětlovací povinnost se týká skutkových okolností, které strana plnící povinnost tvrzení může uvést nejvýše rámcově, třebaže protistrana je s nimi podrobně obeznámena. Slouží tedy k řešení procesní situace, kdy se strana zatížená důkazním břemenem dostane do nezaviněného *informačního deficitu*. Macur uvádí, že "*vzniká procesní straně, která není zatížena důkazním břemenem, avšak má dostatek informací k tomu, aby podrobně objasnila, vysvětlila a doplnila skutková tvrzení odpůrce, který nese důkazní břemeno, ale v důsledku svého informačního deficitu nemá možnost své skutkové přednesy, na nichž zakládá svoji žalobu (popřípadě námitky nebo obranu ve sporu), v potřebné míře konkretizovat, resp. substancovat.*"⁷⁴

Lze vyvodit závěr, že vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem jde proti principu kontradiktornosti. Pro obvyklý průběh řízení je typický

⁷² Macur uvádí trojí pojetí vysvětlovací povinnosti: koncepce obecná, koncepce odmítající jakoukoliv vysvětlovací povinnost a koncepce speciální vysvětlovací povinnosti. Toliko poslední jmenovanou koncepcí připouští s výhradami jako užitečnou a zároveň slučitelnou se zásadou rovnosti stran. Srov. MACUR, Josef. *Vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy, 2000, roč. 8, č. 2, s. 20 an.

⁷³ Srov. DAVID, Ludvík a kol. *Komentář k Zákonu občanský soudní řád (99/1963 Sb.)*. Identifikační číslo (ASPI ID): KO99_1963CZ. ASPI, Praha 2009. [cit. 2. 3. 2015].

⁷⁴ Institut substanciace je obtížnou teoretickou otázkou. Současně se vztahuje na tuto povinnost i břemeno substancování. Německý Spolkový soud dokonce uvádí pro popisovanou vysvětlovací povinnost termín *sekundární břemeno tvrzení*. Srov. MACUR, Josef. *Vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy, 2000, roč. 8, č. 2, s. 20 an.; resp. MACUR, Josef. *Břemeno substancování v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, Roč. -, č. 6-7, s. 15.

stav tzv. *negativní spolupráce*. Strany se snaží dosáhnout úspěchu ve věci na úkor protistrany, nepomáhají si. Způsobí-li však jedna procesní strana důkazní nouzi protistrany, není správné, aby se tohoto informačního deficitu domáhala. Taková situace nastává výhradně v případě, že obtížená strana nemá žádnou reálnou možnost získat potřebné informace jinak než od protistrany.⁷⁵

Vysvětlovací povinnost je plnohodnotnou procesní povinností. K jejímu nesplnění se váží procesní sankce. Odmítne-li povinná strana podat vysvětlení bez přesvědčivých důvodů, může to soud vnímat jako významný důkaz ve prospěch tvrzení protistrany. Soud se totiž může domnívat, že by v opačném případě podání vysvětlení mohlo straně povinné způsobit újmu tím, že by výrazně podpořilo tvrzení strany zatížené důkazním břemenem.⁷⁶ Sankcí zde je tedy výhradně zhoršení procesního postavení, nemůže jím být například uložení pořádkového opatření (pokuty).

Vyvstává otázka, zdali (případně za jakých podmínek) může strana povinná odmítnout podat vysvětlení. V první řadě se jedná o případy, které neodůvodňují uložení této povinnosti, tedy ty případy, kde nebyly splněny podmínky nezaviněné důkazní nouze (např. strana zatížená důkazním břemenem má možnost získat více informací pro svá tvrzení, třebaže obtížněji a s většími náklady). Druhým okruhem případů jsou situace popsané v § 124 OSŘ, který se vztahuje na informace chráněné zvláštním zákonem nebo státem uznanou povinností mlčenlivosti. Platí též obecné pravidlo, že strana může odmítnout podat vysvětlení tehdy, pokud by tím způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým.

3.3 Odpovědnost za nesplnění povinnosti tvrzení a důkazní

Běžným jevem, který se váže k povinnostem stanoveným právní normou, je předepsání odpovědnosti pro případ jejího nesplnění. Macur charakterizuje odpovědnost jako "*stav subjektu, který porušil právní povinnost a je povinen snášet právní následky s tím spojené*".⁷⁷ Zároveň ji odlišuje od sankce tím, že popisuje sankci jako ustanovení

⁷⁵ Srov. MACUR, Josef. *Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy, 2000, roč. 8, č. 2, s. 20 an.

⁷⁶ Srov. MACUR, Josef. *Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy, 2000, roč. 8, č. 2, s. 20 an.

⁷⁷ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 50.

objektivního práva vyvolávající negativní následky pro případ porušení právní povinnosti.

Macur ve své práci uvádí hned několik koncepcí právní odpovědnosti.⁷⁸ Pomiňme nyní překonané teorie užívané v socialistickém právu (koncepte aktivní odpovědnosti, koncepte komplexní). Obecně dnes převažuje *koncepte sankční*, postavená na základě subjektivní odpovědnosti účastníka za zavinění (v modalitě opomenutí).

Nepříznivé následky postihují toto účastníka, který nesplnil svoji povinnost důkazní nebo povinnost tvrzení. Tyto následky vedou k obnovení narušené procesní rovnováhy, která vznikla porušením procesní povinnosti, jejímž následkem je zamítnutí žaloby (či nevyhovění návrhu).

⁷⁸ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 51-53.

4. Procesní břemena

Předchozí výklad obsahoval mnoho zmínek o procesních břemenech, nicméně nepodával jejich detailní výklad. Tato část práce se bude tedy zabývat zevrubným vysvětlením teorie procesních břemen tížících účastníky řízení, zejména břemenem důkazním a břemenem tvrzení.

Institut procesních břemen zastává v procesním právu zvláštní postavení opřené o několik aspektů. Předně, institutu procesních břemen se neužije v nesporných řízeních. Lze také shledat, že občanský soudní řád neobsahuje jeho výslovnou úpravu. Teorie ji dovozuje především z ustanovení § 79, § 101 a § 120 OSŘ, které se ale současně váží k procesním povinnostem vznikajícím v dokazování.

Dále platí, že nauka o procesních břemenech poskytuje soudu návod, jak meritorně rozhodnout v případě, že procesní dokazování v některé ze svých částí selhalo (zaviněním účastníka) a nepodařilo se zjistit objektivní skutkový stav projednávané věci. Z uvedeného také vyplývá, že se jedná o čistě procesněprávní institut, který nemá na projednávané hmotněprávní vztahy žádný vliv. Účinky procesních břemen se promítají pouze do roviny procesní tím, že soud uplatněnému nároku nepřizná ochranu.⁷⁹

V předchozí kapitole byla vysvětlena odlišnost *procesních povinností* od *procesních břemen* s tím, že se jedná o dva zcela odlišné právní pojmy s rozdílnou konstrukcí. Není tedy zapotřebí se k tomuto dělení znovu vracet. Lépe bude věnovat se vlastní charakteristice procesních břemen jako zvláštní, procesní kategorii.

Podstata procesních břemen

Přesné definování podstaty procesních břemen je složitou otázkou, které se postupně věnovala celá řada procesualistů. Někteří koncept procesních břemen zcela zavrhlí a tvrdili, že místo nich existují pouze subjektivní povinnosti (Hippel).⁸⁰ Jiní teoretikové uvažovali zcela opačně - odmítli v dokazování existenci všech procesních

⁷⁹ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 59.

⁸⁰ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79.

povinností a nahradili je břemeny (Goldschmidt).⁸¹ Tyto krajní přístupy první poloviny dvacátého století se však podle Macura v současné době se v právně vyspělých zemích téměř nevyskytují. Lze vyvodit závěr, že dřívější teoretici vnímali procesní břemena zcela odlišně a jejich rozhraničení od procesních povinností (pokud existovalo) bylo postaveno na jiných kritériích.

Soudobá teorie civilního procesu definuje procesní břemena nedostatkem jakéhokoliv donucení procesní strany k určitému procesnímu jednání (tj. jednání proti smyslu procesního břemene není nikdy protiprávní).⁸² Hypotéza právních norem o procesních břemenech vždy obsahuje jako modalitu jednání *nečinnost strany*. Nečinnost způsobí straně nepříznivé právní následky, které se odrazí ve zhoršení jejího procesního postavení. Těmto následkům se může strana vyhnout pouze tehdy, když se určitým *právním jednáním* od tohoto břemene osvobodí. Unesení procesních břemen tedy zcela závisí na svobodné vůli strany, stimuluje ji k aktivitě a zohledňuje její dychtivost po úspěchu ve sporu.

V předcházejícím textu byly několikrát zmíněny *nepříznivé následky* postihující stranu sporu, která neunesla své procesní břemeno. V ideálním modelovém případě sporného řízení strany unesou svá procesní břemena a soud po úspěšně provedeném dokazování vydá meritorní rozhodnutí. V odůvodnění se opře o zjištěné rozhodné skutečnosti a *nalezne právo mezi stranami*. Reálný průběh sporných řízení však naznačuje, že ne vždy jsou tyto rozhodné skutečnosti zjištěny. Strana, která nečinností v dokazování neunesla své procesní břemeno a způsobí, že nelze dokazovanou skutečnost spolehlivě potvrdit či vyvrátit, vyvolá stav *non liquet*.

4.1 Břemeno tvrzení

Pro hlubší pochopení hlavního institutu procesních břemen - důkazního břemene - je nutné nejprve objasnit jiný příbuzný jev, který mu zpravidla předchází. Institut břemena tvrzení odpovídá na otázku, jaké nepříznivé procesní následky stihnou účastníka, který v řízení neučiní určitá nezbytná skutková tvrzení. Lze shrnout, že

⁸¹ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79.

⁸² MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78-90.

hlavním účelem je tedy stanovit procesní odpovědnost účastníka za nesplnění povinnosti tvrzení.⁸³

V předcházejícím výkladu již bylo vysvětleno, že *povinnosti tvrzení a břemeno tvrzení* nelze libovolně směřovat. Existuje totiž procesní situace, kdy účastník nesplní svou povinnost tvrzení a přece unese břemeno tvrzení (respektive na něj nedopadnou následky stanové tímto břemenem). Jedná se o případy, kdy účastník neplní povinností tvrzení, ale potřebná tvrzení v jeho prospěch vyplývají z přednesů protistrany. Stačí pouze, aby tato tvrzení přejal.⁸⁴ Výsledkem je, že ačkoliv nevnesl do řízení žádná tvrzení o skutkových okolnostech a nesplnil požadovanou povinnost, stále může mít v řízení úspěch.

K obdobné modifikaci dochází i v oblasti *právních domněnek a fikcí*. Ohledně nich účastníky břemeno tvrzení netíží. Z povahy věci si jich mnohdy totiž ani nejsou vědomi. Obdobný režim platí v případech, kdy ve prospěch určitého tvrzení hovoří *skutkové domněnky*. Ty jsou promítnutím obecných, zkušenostních vět, třebaže nejsou přímo založeny na zákonném základě.⁸⁵ Rovněž strany nezatěžují břemenem tvrzení. Macur k tomuto uvádí, že mimo právo zpochybnit skutkové domněnky protistranou má podobnou možnost i soud, pokud svůj postup individuálně přesvědčivě odůvodní.⁸⁶

4.1.1 Objektivní a subjektivní břemeno tvrzení

Procesní teorie v souladu s převládajícím přesvědčením rozlišuje břemeno tvrzení na objektivní a subjektivní.

Objektivní břemeno tvrzení stanoví požadavek uvést konkrétní skutkové okolnosti, které mohou být podřazeny pod abstraktní právní normu, která je relevantní vzhledem k předmětu řízení. Subjektivní břemeno tvrzení dělí břemeno tvrzení mezi

⁸³ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 59.

⁸⁴ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 59.

⁸⁵ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 234, autorka oddílu : Alena Winterová.

⁸⁶ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 57.

procesní strany a požaduje po účastníku vnést do sporu taková konkrétní tvrzení, která pro něj s sebou nesou příznivé následky.⁸⁷

Podstata objektivního břemene tvrzení spočívá v tom, že podmínkou procesního dokazování je součinnost stran vůči soudu, která spočívá v tvrzení účastníků o všech skutkových okolnostech, které jsou jim známy. Pouze o takových skutečnostech, o kterých se soud v řízení dozví, může být vedeno dokazování. Unesení objektivního břemene tvrzení alespoň jednou z procesních stran je podmínkou vydání vlastního meritorního rozhodnutí (nezávisle na úspěchu libovolné strany sporu).

Subjektivní břemeno tvrzení působí cíleněji. Vyžaduje po procesní straně vnesení takových skutkových tvrzení, které jsou v souladu se znaky abstraktní právní normy, které se strana pro ochranu svého nároku dovolává. Jinými slovy, žalobce uvádí tvrzení podporující jeho nárok, žalovaný naopak uvádí tvrzení zabraňující vzniku nároku protistrany, eventuálně působící jeho zánik. Neunesení subjektivního břemene tvrzení ze strany žalobce má za následek meritorní zamítnutí návrhu, neunesení žalovaným jeho vyhovění.⁸⁸

4.1.2 Abstraktní a konkrétní břemeno tvrzení

Subjektivní břemeno tvrzení může podrobit dalšímu dělení, kdy jej rozlišujeme na abstraktní a konkrétní.⁸⁹ Atributem tohoto členění je připuštění nebo nepřipuštění dynamického přesunu břemene tvrzení mezi stranami.

Abstraktní břemeno tvrzení charakterizuje existence jediného, neměnného břemene, které tíží procesní strany během celého řízení. Žalobce je nucen pod jeho tíhou vyčerpat všechny skutečnosti zakládající a odůvodňující žalobu, žalovaný pak všechny námitky a skutečnosti žalobnímu nároku bránící.⁹⁰ Obsah abstraktního břemene tvrzení je dán pro každou procesní stranu od počátku řízení a s postupujícím průběhem procesního dokazování se jeho obsah nemění.

⁸⁷ MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 52-53.

⁸⁸ MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 53.

⁸⁹ MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 54.

⁹⁰ MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 54.

Konkrétní břemeno tvrzení funguje dynamicky. Obsah břemene se vyvíjí s každým přednesem protistrany, jak jsou do řízení vnášeny stále nové skutečnosti, jichž si účastníci původně nebyli vůbec vědomi. Toto dynamické pojetí více odpovídá kontradiktornímu charakteru sporného řízení, kdy strany u komplikovaného předmětu řízení bezprostředně reagují na teze protistrany. Nicméně je vhodné upozornit na fakt, že jej lze aplikovat nejvýše do okamžiku koncentrace řízení.

4.2 Břemeno důkazní

Přesné vymezení důkazního břemene je obtížné, přestože se jedná o hojně využívaný institut procesního práva, neboť jde o komplexní a vnitřně diferencovaný pojem obsahující odlišné konstitutivní složky.⁹¹ Obecně lze důkazní břemeno vymezit jako procesní odpovědnost účastníka za prokázání rozhodných skutečností, ke kterým se důkazní břemeno vztahuje, soudů.⁹² Uplatňuje se tedy v případech, kdy zůstanou podstatné skutečnosti po provedení dokazování neobjasněny. Neunesení důkazního břemene znamená pro účastníka ztrátu sporu.

Povaha důkazního břemene se přesto zásadně neliší od konstrukce břemene tvrzení. Macur však připouští, že význam důkazního břemene převyšuje jiné obdobné instituty a jeho účinky se ve sporném řízení projeví výrazněji.⁹³ Svou koncepcí zajišťuje potřebnou míru právní jistoty a přímo ovlivňuje výsledek řízení před soudem. Rozhodnutí ve věci vydané v souladu s pravidly o důkazním břemenu totiž nikdy nebude záviset na libovůli soudce, nýbrž výhradně na zavinění/selhání strany sporu.

Konstrukce důkazního břemene se naplno projeví v případě, kdy účastníci toto břemeno neunesou. Sluší se tento jev rozvést podrobněji. *Neunesením* rozumíme situaci, kdy se účastníku nepodaří prokázat rozhodné skutečnosti, kterými podpírá svá procesní tvrzení. Obecně platí, že nesplnění důkazní povinnosti znamená také neunesení důkazního břemene.

⁹¹ Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 53.

⁹² Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 251, autorka oddílu : Alena Winterová.

⁹³ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 54.

Z výše uvedeného pravidla existují výjimky. Účastník může unést důkazní břemeno i přes nesplnění důkazní povinnosti. Příkladem může být situace, kdy soud rozhodné skutečnosti dokáže i jiných než navržených důkazů. Alternativně může nastat situace, kdy účastník důkazní povinnost splní, ale důkazní břemeno přesto neunes. Uvedené může nastat, jestliže se navržené důkazy později ukážou jako zcela nedostatečné.⁹⁴

4.2.1 Objektivní a subjektivní důkazní břemeno

Důkazní břemeno se, obdobně jako břemeno tvrzení, dělí na objektivní a subjektivní. Tato diferenciaci však dává smysl až v průběhu řízení, neboť na jeho počátku jsou od sebe neodlišitelné a *korelativní*.⁹⁵

Objektivní důkazní břemeno stanoví postup soudu v případě, že po proběhlém dokazování nebylo možné zjistit podstatné skutkové okolnosti a skutkový stav zůstal neobjasněn.⁹⁶ Tento stav je procesní teorií nazýván *non liquet*. Jelikož soud nemůže v souladu se zákazem *denegatio iustitiae* odepřít vydat meritorní rozhodnutí, pravidla popisující důkazní břemeno stanoví, ke které straně sporu se musí v rozhodnutí o meritu věci přiklonit.

Subjektivní důkazní břemeno zatěžuje účastníky sporu. Stanoví odpovědnost stran za nečinnost nebo nedostatečnou procesní pozornost při navrhování důkazních prostředků důležitých pro prokázání skutkových tvrzení. Tato odpovědnost se promítne ve formě nepříznivých procesních následků, respektive ztráty sporu z důvodu neunesení důkazního břemene. Tím strany sporu výrazně stimuluje k procesní aktivitě a navrhování důkazních prostředků.

4.2.2 Abstraktní a konkrétní důkazní břemeno

Teorie civilní procesu druhé poloviny dvacátého století přišla s detailnější diferenciací subjektivního důkazního břemene. Obdobně, jako je tomu u břemene tvrzení, lze toto břemeno dělit na abstraktní a konkrétní. Objektivní důkazní břemeno

⁹⁴ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 251, autorka oddílu : Alena Winterová.

⁹⁵ Korelací rozumíme existenci určitého vztahu. Termín "korelativní" označuje vnitřní (inherentní) spjatost dvou pojmů, které zde odlišuje pouze kritérium, kterým na daný institut nahlížíme.

⁹⁶ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 7-8.

naproti tomu může být pouze abstraktní, neboť neřeší, kdo z účastníků konkrétně co tvrdil či prokázal. Zjednodušeně se jedná o soubor obecných pravidel, která se vztahují pouze na závěrečné hodnocení všech (ne)prokázaných skutečností soudem.⁹⁷

Procesní strana je abstraktním subjektivním důkazním břemenem zatížena pouze ohledně těch skutečností, jimž výslovně odpovídají skutkové znaky právní normy, o níž strana opírá svůj nárok.⁹⁸ Abstrakce se zde projevuje od samého počátku sporu tím, jak se jednotlivé strany dovolávají abstraktních právních norem ve svůj prospěch. Abstraktní důkazní břemeno je tedy vzhledem ke svému charakteru *korelátém objektivního důkazního břemene* (tato blízká podobnost působí v rozlišování v praxi velké komplikace). Vyznačuje se stabilitou, pevným vymezením a určitostí, které určují předvídatelnost postupu zatížené strany.

Konkrétní subjektivní důkazní břemeno funguje odlišně. Zásadně není svázáno se stranami sporu od počátku řízení a může zatížit i stranu sporu, která abstraktní důkazní břemeno nenese. Charakterizuje procesní stav, kdy již byly soudem provedeny některé důkazy, na jejichž základě soud nabyl alespoň elementární předsvědčení o skutkovém stavu věci. Odpovědnost za unesení konkrétního procesního břemene soud neurčuje podle opírání se o abstraktní právní normy, nýbrž dle aktuálního stavu tvrzení a hodnocení důkazů ve sporu.⁹⁹ Převládajícím atributem je tudíž flexibilita v průběhu dokazování a opakované přecházení mezi stranami sporu.

Macur připouští, že uvedená koncepce může působit nejasně. Pro lepší pochopení tedy navrhuje následující příklad. Žalobce uplatní u soudu vůči žalovanému nárok na vrácení výpůjčky. Žalovaný namítne, že se nejednalo o výpůjčku, nýbrž o dar. Rozdělení břemen na počátku řízení je následující:

- Objektivní důkazní břemeno tíží pouze žalobce ohledně skutečností, které odpovídají zákonným skutkovým znakům abstraktní právní normy ohledně smlouvy o výpůjčce.¹⁰⁰ Žalovaného do okamžiku dokázání tvrzení žalobce

⁹⁷ Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 14. a SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 40.

⁹⁸ Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 14.

⁹⁹ Srov. MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 14.

¹⁰⁰ Konkrétně by se jednalo o zákonné skutkové znaky institutu výpůjčky uvedené v § 2193 - 2200 NOZ.

žádné důkazní břemeno netíží (tj. potud nenese odpovědnost za prokázání skutkového stavu a nedopadá na něj následek vlastní důkazní nouze).

Řízení pokračuje tím, že žalobce, například prostřednictvím svědeckých výpovědí, dokáže platné sjednání výpůjčky. Žalovaný nadále trvá na kauze darování.

- Žalobce splnil důkazní povinnost a unesl důkazní břemeno. Žalovaný naopak nese abstraktní subjektivní důkazní břemeno, aby prokázal ty skutečnosti, které výslovně odpovídají zákonným skutkovým znakům darování.¹⁰¹ Eventuálně nese konkrétní subjektivní důkazní břemeno ke svém tvrzením, jimiž znevěrohodňuje výpovědi svědků žaloby. Vysvětlení tohoto členění je následující: v prvním případě se břemeno opírá o zákonné skutkové znaky (odtud ona abstrakce), druhý případ reaguje na procesní situaci vzniklou po hodnocení důkazu soudem.

Závěrem tedy můžeme potvrdit, že konkrétní subjektivní důkazní břemeno nelze předem předpokládat, neboť soud neví, jakým směrem se procesní dokazování vyvine.

4.2.3 Rozdělení a přesunutí důkazního břemene

Ve výše uvedeném příkladu se u konkrétního subjektivního důkazního břemene objevuje zvláštní jev, který je procesní naukou popisován jako *rozdělení důkazního břemene*. Třebaže soudobé procesní právo vychází spíše ze zásady statického důkazního břemene, tento jev existuje a je projevem určité dynamiky ve sporném řízení. Obecná koncepce občanského soudního řádu vychází z předpokladu, že každé ze stran je předem jasné, která tvrzení bude muset během řízení prokazovat.

Fiala koncepci rozdělení důkazního břemene v civilním řízení odmítal. Tvrdil, že o rozdělení důkazního břemene můžeme pojmově hovořit pouze tam, kde se na důkazní břemeno v řízení hledí jako na celek, který lze dělit mezi žalobce a žalovaného. Dle něj však každého účastníka vždy tíží zvláštní (samostatné) důkazní břemeno.¹⁰²

Přesunutí důkazního břemene (resp. *přenesení*) na protistranu je podobný institut, leč v aktuální úpravě civilního procesu relativně výjimečný. Štajgr tento jev obecně popisuje jako případ, kdy jedna ze stran prokáže svá tvrzení a tím automaticky

¹⁰¹ Zákonné skutkové znaky institutu darování uvedené v § 2055 - 2078 NOZ.

¹⁰² Srov. FIALA, Josef. *Důkaz zavinění v občanském soudním řízení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 61-62.

zatíží protistranu důkazním břemenem ohledně možného protitvrzení, které ani nemusí být vzneseno, a kterým by původně dokázanou skutečnost vyvrátil.¹⁰³ Štajgr však takový postup vylučuje. Souhlasí, že strana, která unese své důkazní břemeno, získává lepší procesní postavení. Odmítá ovšem, že by tato samotná skutečnost vedla k zatížení protistrany bez dalšího (tj. bez jejího výslovného popření důkazu protistrany). Rozhodování soudu v civilním řízení by se při aplikaci tohoto mechanismu totiž zredukovalo na pouhé zjišťování, která ze stran neunesla své nevyhnutelné konkrétní subjektivní důkazní břemeno. Použití zásady volného hodnocení důkazů by se stalo zcela zbytečné.¹⁰⁴

Vývoj civilního procesu však pokročil vstřícně k *rozdělení i přesunutí* důkazního břemene. Svoboda připouští výjimečné užití obou institutů jako projevu *negativní teorie důkazní* (podrobněji níže).¹⁰⁵ Soud může výjimečně přesunout důkazní břemeno na protistranu při objasňování negativní trvající skutečnosti, pokud je zřejmé, že by břemeno jejího prokázání účastníka neúměrně zatížilo. Příkladem může být zaviněné znemožnění důkazu k prokázání důležité skutečnosti protistranou.¹⁰⁶

4.2.4 Přesunutí důkazního břemene v diskriminačních sporech

Výrazný zásah ve prospěch institutu přesunutí důkazního břemene provedl zákonodárce transpozicí evropských směrnic do ustanovení § 133a OSŘ.¹⁰⁷ Toto ustanovení zní: "*Pokud žalobce uvede před soudem skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci na základě (...), je žalovaný povinen dokázat, že nedošlo k porušení rovného zacházení.*" Stojí za zmínku, že do účinnosti novely č. 198/2009 Sb. bylo ustanovení § 133a OSŘ koncipováno jako vyvratitelná právní domněnka s dikcí: "*má soud (...) za prokázané, pokud v řízení nevyšel najevo opak.*"¹⁰⁸

¹⁰³ Srov. ŠTAJGR, František. *Důkazní břemeno v civilním soudním sporu*. V Praze: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1931, s. 98-101.

¹⁰⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1241/2003.

¹⁰⁵ Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 37.

¹⁰⁶ Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 37.

¹⁰⁷ Hlavní důvodem jsou závazky ČR dané především směrnicí Rady č. 97/80/ES, o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví; doplněné směrnicí Rady č. 2000/78/ES, o stanovení obecného antidiskriminačního rámce pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání a směrnicí Rady č. 76/207/ES o realizaci zásady rovného zacházení s muži a ženami.

¹⁰⁸ Srov. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013. xxiii, s. 464-466.

Tuto konstrukci podpořil svým nálezem Ústavní soud, který deklaroval, že přenesení důkazního břemene není úplné ani automatické. V odůvodnění uvedl: "*Osoba, která tvrdí, že je obětí diskriminace, musí nejdříve soudu předložit skutečnosti dostatečně odůvodňující závěr o existenci možné diskriminace, byť to ze slovního znění ustanovení § 133a odst. 2 OSŘ dostatečně jasně nevyplývá*".¹⁰⁹ Novější judikatura Nejvyššího soudu dochází k závěru, že "*pro prokázání nepřímé diskriminace a přesunutí věcného břemene je v první radě nezbytné nejprve (žalobcem) přednést skutečnosti, ze kterých lze dovodit diskriminaci důkazem prima facie*".¹¹⁰ Až splnění této primární povinnosti tvrzení a důkazní žalobcem tím, že předloží *evidentní důkaz*, dojde k automatickému přesunu důkazního břemene na žalovaného, který musí dokázat, že žalovaný nebyl diskriminován. Prosté tvrzení o diskriminačním jednání žalovaného založené na *určité míře pravděpodobnosti* zde neobstojí.¹¹¹

4.3 Břemeno substancování

Teorie civilního procesu a aktuální soudní praxe v České republice se téměř výhradně zabývá pouze dvěma výše popsanými procesními břemeny. Procesněprávní věda v období první republiky však popsala a užívala i jiné konstrukce a procesní instituty, které vyšly mezi léty 1948 a 1989 z používání. Z těch opomíjených institutů, které mají potenciál výrazně zasahovat do vedení civilního procesu, a které již dnes popisuje odborná literatura mnoha evropských zemí, je vhodné zmínit institut *břemena substancování*.¹¹² Třebaže není výslovně zakotven v občanském soudním řádu a mnozí autoři břemeno substancování považují za nedílnou součást břemene tvrzení, jeho existence lze teoreticky vyvodit výkladem zásady projednací. Zejména Macur se jím ve své práci zabýval důkladněji, současně však připouštěl, že mu v občanském soudním řádu i soudní praxi není věnována pozornost.¹¹³

¹⁰⁹ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/2004.

¹¹⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 12. 2012, sp. zn. 30 Cdo 4277/2010.

¹¹¹ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 246/2008.

¹¹² Srov. MACUR, Josef. *Břemeno substancování v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, Roč. -, č. 6-7, s. 7-19.

¹¹³ Zmínka o břemenu substancování může být nalezena např. v nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/2007, který jej vypočítává ekvivalentně k břemenu tvrzení i břemenu důkaznímu.

Macur popisuje substancování jako *hodnocení skutkových přednesů a návrhů stran z hlediska jejich určitosti*.¹¹⁴ Podmínku řádného substancování dle něj nesplňují neurčitá, paušální nebo příliš obecná tvrzení, která neumožňují věcný přezkum. Nedostatečně substancovaná tvrzení znemožňují soudu hodnotit, zda jsou právně významná a pravdivá. Požadavek minimální *určitosti* a *úplnosti* souvisí se shromážděním dostatečného skutkového materiálu potřebného k pravdivému zjištění skutkového stavu soudem, který z nich učiní předmět dokazování.¹¹⁵ Břemeno substancování postihuje procesní stranu, která vnáší do řízení "nekvalitní" skutkové přednesy.

V předchozích kapitolách bylo vysvětleno, že se volné hodnocení soudem týká pouze pravdivosti důkazů, nikoliv relevance z hlediska uplatňovaného práva. Výše popsaný imperativ platí pro důkazy, které již prošly procesním dokazování a byly tedy připuštěny. Soud ovšem může rozhodnout, že určitý důkaz není schopen objasnit skutkový stav, přičemž požadovaný stupeň substanciace přednesu je zde důležitým kritériem. Účastník totiž může pro svá neurčitá tvrzení nabídnout nepřesvědčivé důkazy a soud potřebuje kvalitativní filtr, jímž by se s přednesy formálně vyhovujícími objektivnímu břemenu tvrzení (eventuálně samostatně existující povinnosti substanciace), vypořádal. Posuzování kvalitativní stránky substanciace tudíž neslouží k hodnocení důkazů, nýbrž brání prodlužování nebo zneužívání civilního procesu procesní stranou. Namísto komplikovaného odůvodnění rozhodnutí, jímž by byla žaloba zamítnuta na základě hodnocení důkazů, totiž soud toliko poukáže na nedostatečnou substanciaci učiněných přednesů.¹¹⁶

Obdobně jako u ostatních procesních břemen je sankcí za neunesení břemena substancování zhoršení procesního postavení. Ani v případě splnění formálních požadavků na vydání kontumačního rozsudku není možné přiznat žalobcem

¹¹⁴ Srov. MACUR, Josef. *Břemeno substancování v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, Roč. -, č. 6-7, s. 9-10.

¹¹⁵ Srov. MACUR, Josef. *Břemeno substancování v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, Roč. -, č. 6-7, s. 10.

¹¹⁶ Srov. MACUR, Josef. *Břemeno substancování v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, Roč. -, č. 6-7, s. 12.

uplatněnému nároku právní ochranu, pokud je podložen nedostatečně substancovanými přednesy.¹¹⁷

Břemeno substanciace dle Macura tedy stanovuje jisté kvalitativní požadavky na skutkové přednesy procesních stran. Zmiňuje jeho význam zejména v kontextu kontradiktorního vedení sporu, kdy za jistých procesních okolností dochází buď ke zvýšení požadavků kladených na skutkové přednesy stran, nebo k jejich snížení. Jestliže je přednes jedné strany dostatečně určitý, musí druhá strana odpovědět srovnatelně určitě. Nedostatečně substancovaná odpověď je v podstatě důvodem k tomu, aby k ní soud vůbec nepřihlédl (resp. ji pominul, jako by nebyla učiněna).¹¹⁸ Výjimkou je, pokud strana nemá dostatečné znalosti či odbornost k tomu, aby mohla podat kvalitativně srovnatelnou odpověď. Příkladem může být spor kvalifikovaného lékaře a pacienta o náhradu újmy na zdraví způsobené výkonem lékařské profese (tzv. *vitium artis*).

4.4 Teorie dělení důkazního břemene

Právní věda se otázkou dělení důkazního břemene zabývá již od poloviny devatenáctého století. Důvodem byl dynamický rozvoj moderního pojetí civilního procesu a úzká vazba na soudní praxi, která si jej vynutila vzhledem k rychlému hospodářskému a společenskému vývoji. Zejména přelom devatenáctého a dvacátého století přišel se základními koncepcemi, které mnohdy na sebe úzce navazovaly a staly se východisky moderních teorií. Řečeno původní terminologií, mluvíme o tzv. teoriích dělení důkazního břemene. Je nutné upozornit, že tato dělení nemají žádnou souvislost s dělením břemene na subjektivní a objektivní, respektive na abstraktní a konkrétní.

Klasifikace jednotlivých teorií je náročný úkol. Macur ve své práci podrobně popisuje patnáct individuálních koncepcí, jejichž odlišování (jak Macur sám přiznává) není mnohdy jednoznačné a přesné.¹¹⁹ Historicky je řadí do dvou kategorií – na historické a současné. Historické teorie jsou charakteristické zejména vystavěním na *obsahových (věcných) principech*, které spočívají na *analýze skutečností*. Tím se

¹¹⁷ Srov. MACUR, Josef. *Břemeno substancování v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, Roč. -, č. 6-7, s. 11.

¹¹⁸ Srov. MACUR, Josef. *Břemeno substancování v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, Roč. -, č. 6-7, s. 14.

¹¹⁹ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 95-149.

v podstatě navzájem vylučují a jsou kvůli odlišným hlediskům nekompatibilní. Běžným problémem společným většině historických přístupů je nejednoznačná terminologie. Teoretikové mnohdy pracovali spíše s filosofickými pojmy namísto přesně definovaných kritérií. Jejich odpůrci pak logicky namítali nejednoznačnost a nepoužitelnost ve specifických případech.

Soudobá procesní věda se přiklání k průřezové koncepci obsahující formálně-pozitivistická pravidla vystavěná podstatnou měrou na *analýze norem*.¹²⁰ Tyto teorie nespočívají v analýze skutečností, nýbrž v rozboru právních norem. Analýzou skladby a interpretací příslušné právní normy se určí důkazní břemena procesních stran (obecně platí, že skutečnosti naplňující základní normu dokazuje žalobce, výjimky z ní žalovaný).¹²¹

4.4.1 Historické teorie

Historicky nejstarší je **teorie negativní**, která má své kořeny už v římské poučce *factum negantis nulla probatio sit* (volně řečeno *neexistenční se nedokazuje*). Spočívá v tom, že dokazovat lze pouze pozitivní skutkové okolnosti. Negativní skutečnosti jsou z povahy věci vyloučeny, neboť dokázat lze jen to, co existuje. Strana uvádějící negativní skutečnosti je od důkazního břemene osvobozena.¹²² Tvrzení negativní skutečnosti však nelze zaměňovat s pouhým popíráním. I pro neschopnost přesně odlišit tyto pojmy však byla zhruba v polovině devatenáctého století teorie negativní překonána, třebaže se některé její části promítají do praxe dodnes.¹²³

Teorie trvání souvisí s teorií negativní, z níž se vyvinula. Hlavním jejím předpokladem je myšlenka, že trvání určité skutečnosti má negativní povahu, kdežto její změna je pozitivní.¹²⁴ Kdo dokazuje vznik skutečnosti, jako by tím dokazoval i její trvání v současnosti. Toto východisko odpůrci vyvraceli tím, že poukazovali na pouhou

¹²⁰ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 65-87.

¹²¹ Srov. WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2011, s. 253, autorka oddílu : Alena Winterová.

¹²² Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 32

¹²³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2010, sp. zn. 26 Cdo 4220/2009, a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2341/2009

¹²⁴ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 36.

pravděpodobnost takového stavu, která nebývá v souladu s přirozeným plynutím dějů a času (např. nabytí zletilosti člověkem).

Teorie presumpční určuje důkazní břemeno na obsah domněnky. Kdo tvrdí skutečnosti, jež jsou obsahem domněnky, přenáší tím břemeno na protistranu, která musí podat důkaz opaku.¹²⁵ Komplikovaný systém nejrůznějších domněnek nutný pro uvedení této teorie do života však pozdější právní teoretici správně odmítli.

Teorie zvláštních skutečností dělí tvrzení skutečnosti na dvě kategorie – obecné a zvláštní. Obecné skutečnosti musí být dokázány, ohledně zvláštních skutečností však stranu důkazní břemeno nezatěžuje. Příkladem může být uzavření smlouvy. Prokáže-li strana všechny skutkové znaky dané smlouvy, netíží ji břemeno ohledně ostatních skutečností, např. obecných náležitostí právního jednání (svéprávnost, vážnost projevu vůle atd.).¹²⁶

Dle **teorie vnitřních a vnějších skutečností** se dokazují pouze skutečnosti vnější, které jsou navenek poznatelné lidskými smysly. Skutečnosti mentální povahy nevnímající smysly byly považovány za vnitřní.¹²⁷ Východiskem této teorie byl mylný předpoklad, že je každý schopen rozdíel mezi uvedenými kategoriemi přirozeně rozlišovat. Nikdy však nebylo stanoveno exaktní kritérium a nebralo v potaz vnitřní skutečnosti určující povahu (proti)právního jednání (např. lest, dobrá víra).

Teorie speciální řadí do předmětu dokazování pouze skutečnosti, které jsou speciálními podmínkami pro vznik určitého práva (tj. pouze bezprostřední skutkové předpoklady práva). Obecné skutečnosti, které jsou společným předpokladem pro vznik určitého okruh práv, se nedokazují.¹²⁸ Trpí však obdobnými neduhy jako předcházející teorie – nikdy nebylo stanoveno přesné kritérium pro stanovení důkazního břemene.

Teorie kauzální se zabývá příčinami právního jednání. Její tvůrci vymezili dvě právně-filosofické kategorie – účinnou příčinu a nezbytnou podmínku. Teorie vyhledává tyto účinné příčiny, které přímo působí právní následky a označuje je jako

¹²⁵ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 37-38.

¹²⁶ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 39.

¹²⁷ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 39.

¹²⁸ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 41.

tzv. skutečnosti právo tvořící. Podmínkám byl naopak přisuzován spíše pasivní charakter, kterým vytváří rámcové předpoklady. Důkazní břemeno přirozeně leželo na prvně zmíněné kategorii.¹²⁹

Teorie minimální vychází z představy tzv. minimální skutkové podstaty. Postačí dokázat určitý redukovaný základ podmiňující žalobní nárok. Ohledně nadbytečných skutečností žalobce důkazní břemeno netíží. Tento přístup kladl důraz zejména na essentialia negotii, ostatní skutečnosti považoval za nepotřebné k logickému zdůvodnění nároku.¹³⁰

Tzv. **teorie skutečností právo tvořících, právu překážejících nebo rušících** dělí právní skutečnosti do výše zmíněných kategorií. Zde platí, že důkazní břemeno ohledně právotvorných skutečností tíží žalobce, ostatní kategorie zásadně prokazuje žalovaný.¹³¹ Problém při aplikaci však nastávají v okamžiku, kdy hmotné právo vyžaduje určité komplexní chování, které zasahuje do více kategorií zároveň. Stranu zatíženou důkazním břemenem pak není možno spolehlivě určit.

Teorie větné stavby vychází z formulace větné stavby právních norem. Východiskem je představa, že volbou určitých slov dává zákonodárce hmotněprávním normám pozitivní nebo negativní povahu. Jazykovým výkladem se určí adresát důkazního břemena a rozsah, ve kterém jej tíží důkazní břemeno. Kritikové tuto teorii považovali za příliš formalistickou a správně poukazovali na fakt, že cíl zákonodárce není hluboce teoreticky určovat míru důkazního břemene v jednotlivých právních normách, nýbrž jednoduše nastavit pravidla chování ve společnosti.

Teorie popírání zkoumá dílčí problematiku rozdělení důkazního břemene v případech, kdy procesní strana tvrdí existenci nějaké podmínky nebo jiného omezení právního jednání. Jádrem této teorie je úvaha, že kdo popírá část právního jednání (např. žalovaný, který sice v obecných bodech s žalobcem souhlasí, nicméně tvrdí, že nedošlo

¹²⁹ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 42.

¹³⁰ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 44.

¹³¹ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 48.

k naplnění určité podmínky – času, místa apod.), napadá nárok jako celek a zatěžuje jej břemeno tvrzení.¹³²

Teorie námitková je taktéž dílčím řešením. Žalovaný nese důkazní břemeno k tvrzení, že určitý dodatek právního jednání odpovídá svou povahou skutečnosti působící zánik práva, nebo brání jeho vzniku od samého počátku.¹³³ Žalobce nese důkazní břemeno ve všech ostatních případech.

Teorie úplného skutkového stavu šla odlišnou cestou než výše zmíněné teorie. Měla ambice stát se univerzální teorií a zjednodušit aplikaci pravidel důkazního břemene v praxi. Paradoxně však zavedla další typy procesních břemen (břemeno vysvětlování, břemeno obrany, břemeno vyvracení apod.), které se v současnosti ani v jiných teoriích neobjevují. Základní ideou je přesvědčení, že žalobce prokazuje pouze skutečnosti, z nichž pouze vyplývá, že uplatněné právo vzniklo (nikoliv, že trvá v okamžiku podání žaloby). Žalovaný je zatížen důkazním břemenem ohledně těch skutečností, které nastaly až po vzniku tohoto práva.¹³⁴ Těmi jsou zde pouze skutečnosti působící zánik práva, neboť tato teorie odmítá kategorii skutečností právu bránících a břemeno k prokázání jejich neexistence přenáší automaticky na žalobce.

Teorie účelové analýzy připouští, že dokonale komplexní dělení důkazního břemene není možné vzhledem ke složitosti společenských vztahů stanovit. Místo abstraktních pravidel preferuje pružná a účelná pravidla, která berou v potaz individuální charakter každého civilního řízení. Důkazním břemenem zatěžuje strany soud, který tak činí na základě vlastní iniciativy a volného hodnocení důkazů. Výsledku dochází postupem zvaným *účelová analýza*, jejímž kritériem je idea spravedlnosti (pozdější teoretikové přidali i prvky ekvivalence, humanity či pravděpodobnosti).¹³⁵ Macur v obecné interpretaci uvádí, že strany dokazují ty skutečnosti, které dle uvážení zkušeného člověka vedou k prokázání uplatňovaného práva, respektive jeho popření.¹³⁶

¹³² Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 50.

¹³³ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 51.

¹³⁴ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 51-53.

¹³⁵ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 135-138.

¹³⁶ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 59.

Podrobnější výklad na omezeném prostoru není možný; kompletní teorie účelové analýzy totiž obsahuje celou řadu účelových pravidel dělení důkazního břemena a vychází z odlišných tezí oproti ostatním teoriím.

Teorie analýzy norem je nepochybným pokrokem oproti předcházejícím dílčím teoriím, jež zpravidla vycházely z jisté právně-filosofické teze. Vykazuje se vnitřní koherencí, používáním objektivních kritérií a odmítnutím kazuistiky. Důkazní břemeno neurčuje analýzou skutečností, ale abstraktních právních norem. V souladu s touto teorií je strana povinna dokázat skutečnosti vyžadované právní normou, na které staví svůj právní nárok.¹³⁷ Lze říci, že důkazní břemeno zde stranu tíží vůči těm skutečnostem, jejichž prokázání vede k dosažení procesních cílů (tj. v konečném důsledku vyvolá zlepšení vlastního procesního postavení).¹³⁸

4.4.2 Aplikace v soudobé praxi

Třebaže tvorba nových teorií dělení důkazního břemene končí v meziválečném období, moderní vývoj procesní vědy stále tíhne k jejich interpretaci a integraci do právního rámce. Svoboda vypočítává, že aktuální právní úprava civilního procesu v České republice kombinuje prvky hned několika historických koncepcí, které byly popsány výše.¹³⁹ Ve výsledku se nicméně jedná o ucelený systém opřený o abstraktní pravidla. Procesní strany předem ví, ohledně jakých skutečností je tíží důkazní břemeno. Výše uvedené souvisí s charakteristikou převládající koncepce statického důkazního břemene (tj. předem daného a nezměnitelného).¹⁴⁰

Odrazem *teorie skutečností právo tvořících, právu překážejících nebo rušících* je ustanovení § 120 odst. 1 OSŘ, které stanoví povinnost účastníků označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Žalobce prokazuje rozhodné skutečnosti, na kterých zakládá svůj nárok, zatímco žalovaný do řízení vnáší a dokazuje skutečnosti, které uplatněnému právu překáží nebo jej od počátku ruší. Úvahu, které skutečnosti zakládají právo (nebo jej vylučují), je nutné opřít i o *analýzu právních norem*. Žalobce dokazuje skutečnosti odpovídající podstatným náležitostem právní normy, na níž staví nárok. Žalovaný činí

¹³⁷ Srov. MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984, s. 114.

¹³⁸ Srov. MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 64.

¹³⁹ Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 37-38.

¹⁴⁰ Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 37.

obdobně, pouze se dovolává jiné právní normy, která nárok žalobce vyvrací. Tyto dvě teorie zřejmě nejvíce odpovídají současné koncepci kontradiktorního procesu, ve kterém procesní strany sledují vlastní zájmy.

Dále hned v základních ustanoveních občanského soudního řádu (část první, hlava první) najdeme dílčí promítnutí *teorie úplného skutkového stavu*. § 6 OSŘ nastavuje metodiku soudu, který postupuje v řízení tak, aby sporné skutečnosti byly podle míry účasti procesních stran *spolehlivě* zjištěny.¹⁴¹ Nelze také opomenout význam *negativní teorie důkazní* v soudní praxi, která opakovaně judikovala nemožnost dokazování negativní skutečnosti a z ní plynoucí přesun důkazního břemene na protistranu.

4.5 Procesní břemena *de lege ferenda*

Během let byl procesněprávní teorií vytvořen propracovaný systém procesních břemen. Jeho základ však nestojí na ucelené právní úpravě, nýbrž na výkladu několika ustanoveních rozptýlených po celém občanském soudním řádu. Takové řešení ovšem dlouhodobě nevyhovuje. Procesní povinnost a břemena patří k základním právním normám upravujícím sporné řízení. Jejich důkladná znalost není toliko požadavkem směřujícím vůči soudu nebo odborné veřejnosti. I nezastoupení účastníci řízení by si měli být vědomi následků, které jsou s nimi spojeny. V roztříštěné úpravě opírající se o velké množství soudní judikatury a odborné literatury však něco takového není reálně možné.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, deklaruje příklon ke svobodné iniciativě jedince: "*Funkční určení soukromého práva je sloužit člověku jako prostředek k prosazování jeho svobody*".¹⁴² Předpokladem, aby mohlo člověku právo sloužit, je jeho přístupnost. Proto vzhledem k výše uvedenému nepovažuji aktuální koncepci zakotvení procesních povinností a břemen za dostatečnou. S ohledem na nedávné kodifikační iniciativy bych rád vyjádřil přesvědčení, že bude této oblasti věnována patřičná pozornost.

¹⁴¹ Srov. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 37.

¹⁴² *Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. Konsolidovaná verze*. [cit. 4. 3. 2015]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Výslovná úprava procesních břemen je ze strany zákonodárce dlouhodobě opomíjena. Jejich existence je odvozena především z ustanovení týkajících se procesních povinností. Zejména absenci explicitní právní úpravy důkazního břemene lze vnímat jako nedostatek hodný bližší pozornosti. Přitom odborná literatura i judikatura vyšších soudů poskytuje víceméně shodný výklad toho, co je důkazní břemeno, a jaká pravidla pro jeho užití platí. Úvaha zákonodárce by se mohla zabývat vysvětlením některých sporných otázek, které v této souvislosti vyvstávají.

Problém se týká nejen nejasného vymezení samotné právní podstaty, ale i příbuzných jevů, mezi které lze zařadit jeho dělení a obracení mezi stranami. Podrobná právní úprava by tak jistě přispěla k posílení právní jistoty účastníků řízení, kteří by získali lepší přehled o své procesní odpovědnosti a sankcí z ní plynoucích. Zároveň by došlo i ke sjednocení rozhodovací praxe soudů. Má-li být odůvodnění rozhodnutí přesvědčivé, mělo by se opírat o jasná ustanovení zákona.

Výše v textu byl také zmíněn problém týkající se břemena substancování. Někteří autoři (Macur) jej považují za institut, který sice vypadl z legálního pořádku, ale který stále existuje minimálně v teorii civilního procesu. Domnívám se, že úkolem zákonodárce bude se i s touto otázkou do budoucna vypořádat.

Lze shrnout, že podrobná právní úprava procesních břemen je otázkou, která si při přípravě nových procesních předpisů jistě zaslouží pozornost zákonodárce. Ve struktuře nového procesního kodexu by mohl být vyjasněn vztah procesních břemen nejen vůči procesním povinnostem, ale i vůči ostatním institutům procesního dokazování.

5. Závěr

Procesní dokazování bývá označováno za páteř civilního procesu. Je definováno jako zákonem upravený postup, jehož prostřednictvím soud získává poznatky důležité pro vydání rozhodnutí. Aby bylo toto rozhodnutí správné a spravedlivé, měly by být v řízení zjištěny všechny rozhodné skutkové okolnosti. Takový požadavek je z různých důvodů zjevně nedosažitelným ideálem. Považujeme-li však procesní dokazování za jednu z klíčových součástí procesního práva, klademe tím zároveň vysoké nároky na kvalitu právní úpravy i její přesvědčivou interpretaci vyššími soudy.

Záměrem této diplomové práce bylo věnovat se procesnímu dokazování. Zvláštní pozornost byla věnována institutům procesních povinností a procesních břemen. Struktura textu není zvolena náhodně. Úmyslem autora bylo plynule provést čtenáře touto problematikou od obecné úpravy procesního dokazování k vybraným teoretickým otázkám a poukázat na jejich význam v praxi. Systematické členění této práce na kapitoly popisující procesní povinnosti a kapitoly zabývající se procesními břemeny má svůj hlubší teoretický význam. Třebaže jsou tyto instituty do jisté míry podobné, jejich konstrukce a povaha sankcí z nich plynoucí vyžaduje jejich striktní rozlišování. Zejména od soudu nelze očekávat nic méně než důkladnou znalost všech výše zmíněných institutů.

Nikoliv náhodou je věnován takový rozsah problematice důkazního břemena. Jeho praktické užití je velice rozšířené a i z hlediska procesněprávní teorie se jedná o jeden z nejkoumanějších institutů procesního dokazování. Podává totiž účastníkům přesný návod, jakým způsobem podložit svá tvrzení v řízení před soudem, aby byli ve sporu úspěšní.

Je nabíledni položit si otázku, k jakým závěrům tato práce dospěla. Předně bych uvedl svůj subjektivní pocit, že rozsah a kvalita zákonné úpravy neodpovídá důležitosti, kterou s sebou instituty procesního dokazování nesou. Zároveň se nepodařilo úplně vyjasnit, jaký postoj k hledání pravdy v civilním procesu má sám zákonodárce. Ideje spravedlivého soudnictví evidentní trend soustavného zrychlování a zefektivňování řízení nemusí vždy svědčit. Vede totiž k určitému formalismu, který zřídka kdy přináší nalezení úplné materiální pravdy.

Pokud by z této práce mělo vzejít nějaké doporučení, týkalo by se jistě zákonodárce. Již delší dobu je zřejmé, že pouze dílčí novelizace občanského soudního řádu nevyhovují. Po nabytí účinnosti občanského zákoníku i zákona o zvláštních řízeních soudních je nabíledni, že dalším legislativním úkolem by měla být rekodifikace občanského soudního řádu.

Seznam zkratek

- LZPS** vyhlášena ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. a republikována usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění zákona č. 162/1998 Sb.
- OSŘ** zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- ZŘS** zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Použitá literatura

Knižní publikace

BOURA, Ferdinand. *Dokazování podle občanského soudního řádu: k teorii dokazování v civilním procesu*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1954. 259, [1] s. Nový právní řád; č. 25. Právnické publikace.

DAVID, Ludvík et al. *Občanský soudní řád: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 2 sv. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7357-460-4.

DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 2 sv. ;xx, 1579, xvii, s.1581-3343. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

FIALA, Josef. *Důkaz zavinění v občanském soudním řízení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 150 s.

HORA, Václav a SPÁČIL, Jiří, ed. *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. xxxii, 211, 442, 286 s. Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7357-540-3.

KISLINGEROVÁ, Eva a kol. *Insolvenční praxe v České republice: v období 2008-2013*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013. xv, 143 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-497-1.

MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 161 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně = Acta Universitatis Brunensis. Řada teoretická; sv. 172. ISBN 80-210-1403-2.

MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. 1. vyd. V Brně: Univ. J.E. Purkyně, 1984. 177 s. Spisy právnické fak. Univ. J. E. Purkyně v Brně = Acta Universitatis Brunensis. Iuridica; Sv. 56.

MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 172 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně = Acta Universitatis Brunensis iuridica. Řada teoretická; sv. 157. ISBN 80-210-1161-0.

MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 253 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická; sv. 231. ISBN 80-210-2276-0.

MACUR, Josef. *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 219 s. Spisy Právnické fakulty

Masarykovy univerzity v Brně = Acta Universitatis Brunensis iuridica. Řada teoretická; sv. 247. ISBN 80-210-2539-5.

POLIŠENSKÁ, Petra, ed. *Přehled judikatury ve věcech dokazování*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 402 s. Judikatura. Přehledy judikatury; sv. 61. ISBN 978-80-7357-553-3.

SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009. vii, s. 9-391. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

ŠTAJGR, František. *Důkazní břemeno v civilním soudním sporu*. V Praze: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1931. 121 s. Knihovna Sborníku věd právních a státních. Nová řada; Č. 7.

VLČEK, Robert. *Dokazování v soudní praxi*. Ostrava: Knižní expres, [2008]. 63 s. ISBN 978-80-7347-033-3.

WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Linde Praha, 2011. 711 s. ISBN 978-80-7201-842-0.

WINTEROVÁ, Alena a kol. *O nové pojetí civilního pojetí: soubor statí*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 2006. 166 s. ISBN 80-246-1206-2.

Elektronické zdroje

DAVID, Ludvík a kol. *Komentář k Zákonu občanský soudní řád (99/1963 Sb.)*. Identifikační číslo (ASPI ID): KO99_1963CZ. ASPI, Praha 2009. [cit. 2014-10-05].

HAVLIŠ, Miroslav. *K rozsahu dokazování před odvolacím soudem*. Profiprávo.cz [online], 2012. [cit. 2015-01-30]. Dostupný z WWW: <http://goo.gl/aZjRzg>.

STAVINOHOVÁ, Jaruška. *Procesní povinnosti účastníků civilního soudního řízení ve světle díla Prof. Macura*. In: Dny práva 2008 [online]. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/obcan/stavinohova.pdf>.

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. Konsolidovaná verze. [cit. 4. 3. 2015]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních.

Zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní) ve znění předpisů jej měnících a doplňujících.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Odborné články

MACUR, Josef. *K základním otázkám nauky o důkazním břemenu v civilním soudním řízení*. Právník, 1995, Roč. -, č. 7, s. 642 - 658.

MACUR, Josef. *Břemeno substancování v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, Roč. -, č. 6-7, s. 7-18.

MACUR, Josef. *Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy, 2000, roč. 8, č. 5, s. 200-205.

MACUR, Josef. *Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy, 1997, Roč. 5/2, č. 2, s.49-53.

MACUR, Josef. *Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu*. Bulletin advokacie, 1998, Roč. -, č. 9, s. 16.

SPÁČIL, Jiří. *"Určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky" (§ 153 odst. 2 o.s.ř.)*. Právní fórum, 2008, Roč. -. č. 8, s. 288-292.

WINTEROVÁ, Alena. *Nad perspektivami českého civilního procesu*. Právní rozhledy 19/2008, s. 706 a násl.

WINTEROVÁ, Alena. *K připravovaným změnám v civilním procesu (kritické a jiné poznámky)*. Právní rozhledy, 23-24/2012, s. 836 a násl.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 31. 7. 2002, sp. zn. I. ÚS 603/2002.

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/2004.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2574/2000.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2002, sp. zn. 21 Cdo 1478/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2003, sp. zn. 22 Cdo 89/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1241/2003.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2004, sp. zn. 29 Odo 22/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2004, sp. zn. 32 Cdo 1160/2003.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 2005, sp. zn. 30 Cdo 749/2005.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3251/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 7. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1885/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 246/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2010, sp. zn. 30 Cdo 1802/2010.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2010, sp. zn. 26 Cdo 4220/2009.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2341/2009.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 12. 2012, sp. zn. 30 Cdo 4277/2010.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2008, sp.zn. 21 Cdo 2091/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2011, sp.zn. 20 Cdo 1413/2009.

Resumé

Evidence in Civil Proceedings (Selected Problems)

The object of this master's degree thesis is to present a view of the evidence in civil proceedings. This topic is broadly considered to be one of the most fundamental subjects of civil procedure. The importance arises from the practical point of view - an evidencing provides factual and material information which is crucial for the meritory decision of a court.

The thesis is divided into three main chapters. There is also an introductory part situated in the very beginning of the paper which concerns the main reasons why the author chose this particular topic and describes overall importance for society. Furthermore, the thesis is ammended by a conclusion at the end of the paper. It comprises a subjective evaluation of the current legal basis and proposes possibilities of improvement of the Czech Civil Procedure Code.

The first chapter focuses on the general description of the process of evidencing. It provides a legal definition of the concept of evidencing in connection with an explanation of other basic terms such as the subject of evidence, principles of evidence, a legal concentration etc. The role of the court, its main tasks and the level of maximum permitted initiative in civil proceedings are also taken into account.

The second chapter concentrates on procedural obligations of the parties to litigation. Legislature imposes a certain procedural behaviour on a plaintiff or defendant. There are particularly defined the duty to assert facts to the court and the duty to submit evidence. These concepts are distinguished from each other as a separate legal concepts.

The third chapter deals with the very merit of the thesis. It provides an extensive explanation of the procedural burdens. Especial concern is devoted to two of them: the burden of persuasion and the burden of proof. The emphasis is put on the issue of a burden of proof and its allocation to the parties. Thereafter, the court evaluates whether the party fulfilled its duty to procure evidence or not. The origin of the burdens are also examined.

Klíčová slova

civilní soudní řízení

dokazování

důkazní břemeno

Key words

civil proceedings

the process of evidencing

burden of proof